

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Diplomová práce

Svoboda projevu a její meze

Ondřej Smílek

Katedra ústavního práva

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Radovan Suchánek, Ph.D.

Prohlášení o autorství a původnosti díla

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací na téma Svoboda projevu a její meze vypracoval samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum :

Ondřej Smílek

.....

Rukopis diplomové práce odevzdán dne 15. 5. 2014

***“Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale udělám všechno pro to, abyste
to mohl říkat i nadále”***

Voltaire

Děkuji vedoucímu diplomové práce, JUDr. Radovanu Suchánkovi, Ph.D., za podnětné připomínky, které obohatily obsah této práce.

OBSAH

Úvod	1
1. Historický vývoj svobody projevu	3
1.1 Myšlenky J. S. Milla	4
1.2 Vývoj svobody projevu v českých zemích	5
1.2.1 Vývoj po roce 1918	7
2. Co lze považovat za projev?	12
3. Platná právní úprava svobody projevu	18
3.1 Úprava v Listině základních práv a svobod	18
3.2 Svoboda projevu v normách mezinárodního a evropského práva	23
4. Meze svobody projevu	28
4.1 Meze svobody projevu v souvislosti s ochranou práv a svobod druhých	28
4.1.1 Skutková tvrzení	30
4.1.2 Hanobící kritika	31
4.2 Meze svobody projevu v souvislosti s bezpečností státu a veřejnou bezpečností	33
4.3 Meze svobody projevu v souvislosti s ochranou veřejného zdraví a mravnosti	36
5. Svoboda projevu a popírání holokaustu	40
5.1. Trestnost popírání holokaustu v právním řádu ČR	45
6. Projevy v Parlamentu aneb je přijetí úplatku projevem?	48
7. Judikatura týkající se svobody projevu	53
7.1 Judikatura Ústavního soudu ČR	53
7.2 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva	55
Závěr	58
Seznam použitých pramenů	60
Abstrakt	63
Abstract	65
English title of the diploma thesis, český název diplomové práce	67
Key words, klíčová slova	68

Úvod

Občan České republiky na počátku 21. století se může těšit tomu, že žije ve společnosti, která klade velký důraz na lidská práva. Pokud bychom se podívali na dějiny českých zemí, uvědomíme si, že tato jeho výhoda je výdobytkem posledních desetiletí, neboť po celá staletí se nejen v naší zemi, ale takřka na celém světě, musela drtivá většina lidí smířit s životním údělem člověka nesvobodného. Lidská přirozenost, která je charakteristická touhou po svobodě, byla zdrojem společenského vývoje, jenž vedl k postupnému upevňování pozice základních lidských práv a vzniku právních řádů, které tato práva vyzdvihují do popředí.

Jak je to ovšem se samotnou existencí základních práv a svobod? Můžeme mluvit o těchto právech jako o pouhých ustanoveních právního řádu daných zákonodárcem nebo se setkáváme s idejemi, které jsou lidem vlastní bez ohledu na to, v jaké zemi žijí a jakým zákonům jsou podrobeni? Zastávám názor, že v základních právech a svobodách se do jisté míry odráží neměnná lidská povaha daná tím, jak už bylo naznačeno v předchozím odstavci, že člověku není svoboda nikým poskytnuta, je jejím originálním nabyvatelem a usiluje o co nejširší požívání svobody. Na druhou stranu je takto možno hovořit pouze o jakési obecné svobodě, přičemž konkrétní základní svobody, jak je dnes chápeme, a které se v podobě nejrůznějších doktrín formovaly po staletí, již nutně musí obsahovat racionální základ a lidské přičinění. Objektivně tedy může existovat pouze ona metafyzická svoboda, která je základem pro všechny dílčí práva a svobody, jenž jsou ovšem již výtvozem člověka, který uznal tato práva a svobody jako společensky přínosná.

O tom, že základní práva a svobody hrají v životě člověka důležitou roli a jejich garance a ochrana ze strany státu jsou nezbytným předpokladem k rozvoji demokratické společnosti, není třeba pochybovat. K možným pochybnostem se však dostaneme, budeme-li hovořit o tom, zda je žádoucí, aby tak důležitý princip, jakým jsou lidská práva, měl své hranice, a kde takové hranice jsou. Zřejmě si nevystačíme s pouhou frází, že svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého.

Problematika kolize a zneužitelnosti jednotlivých základních práv a svobod je důležitým pramenem jejich poznání.

Je to právě svoboda projevu, u níž můžeme dobře pozorovat, že ač jde podle Listiny základních práv a svobod o právo nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné, je třeba účinně předcházet jeho možnému zneužití. Jak je známo, slovo je velmi mocným nástrojem schopným strhávat masy lidí a to, jak víme, mělo pro Evropu v 30. letech 20. století fatální následky. V Evropě a vůbec v celé oblasti tzv. západní kultury se může zdát, že svoboda projevu pevně zakotvila v právních rádech jednotlivých států i v mezinárodních úmluvách, a že už tedy není třeba, aby se tato problematika držela v popředí zájmu. Podle mého názoru jsou zde však stále hrozby spojené se svobodou projevu, které by bylo chybou podceňovat. Právě u svobody projevu, více než u jiných základních práv a svobod je důležité, aby na ni bylo pohlíženo nejen jako na prostředek k co nejbohatšímu trhu lidských myšlenek, postojů a názorů, ale aby byla čas od času podrobena i kritickému pohledu, zda její limity s ohledem na potřeby a vývoj společnosti, jsou ještě schopny tuto společnost chránit či je nutné tyto limity upravit.

Lze tedy říci, že svobody projevu si není potřeba pouze vážit a slepě ji prosazovat, je zrovna tak důležité, aby byly stanoveny mantinely, díky kterým nebude možné svobodu projevu zneužít proti jednotlivci, skupinám obyvatel nebo v nejhorším případě proti samotným základům demokratického státu.

Cílem této diplomové práce není jen rozbor svobody projevu a jejích mezí na úrovni platného práva vnitrostátního a mezinárodního, ale i přiblížení mého subjektivního pohledu na některé zajímavé aspekty, jež s sebou tato právní problematika přináší.

1. Historický vývoj svobody projevu

Jak již bylo zmíněno v úvodu, je svoboda projevu v moderním pojetí výdobytkem posledních desetiletí. To ovšem neznamená, že kořeny tohoto významného fenoménu nesahají hluboko do minulosti. Myšlenkové základy, které se postupně staly živnou půdou pro vznik prvních právních norem upravujících svobodu projevu, bychom mohli nalézt již v antické filozofii u Platóna. Ten se ovšem postavil jednoznačně na stranu jejich odpůrců.¹ Ve svém nejznámějším díle, Ústavě, nastínil Platón žádoucí vývoj lidové slovesnosti: “Nejprve, jak se zdá, musíme dohlížet na tvůrce bájí, a vytvoří-li báj dobrou, přijmout ji, nabude-li takovou, pak ji odmítnout.”² Z dnešního pohledu by se mohlo zdát, že restrikce v oblasti něčeho tak bezvýznamného, jakým je lidová slovesnost, jsou zbytečné. Je však třeba mít na paměti, že v období starověku právě tato lidová tvořivost zastupovala významnou část názorů společnosti a vedle mýtů a nejrůznějších fantastických příběhů byly do ní vkládány i často kritické pohledy na vládnoucí třídu, pro kterou se tak mohla snadno stát nebezpečnou. Není bez zajímavosti, že k nežádoucím autorům přiřadil Platón i známého Homéra.³

Názory, stavící se k svobodě slova negativně, přetrvaly pak po dlouhá staletí. Po vzniku křesťanství a jeho rozmachu v celém tehdy známém světě, sehrála významnou roli v potlačování svobody projevu právě církev. I když dnes chápeme svobodu náboženského vyznání jako svobodu samostatnou, oddělenou od svobody projevu, ve středověku byl vliv církve natolik významný, že potlačování svobody projevu, byť nejčastěji ve spojitosti s projevy víry, dotýkaly se významně celé tehdejší společnosti. Na poměry uvnitř katolické církve a na její monopol v oblasti křesťanské věrouky zareagovali na přelomu středověku a novověku tak zvaní církevní reformátoři, jejichž boj za svobodu vyznání se později otiskl i v éře označované jako osvícenství. Zde se již přední myslitelé nespokojili pouze se svobodou náboženskou, nýbrž začali vyzdvihovali i ostatní lidská práva, svobodu projevu nevyjímaje.

¹ Molek, P.; Jäger, P. Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 28 – 29.

² Platón, Ústava. Praha: Nakladatelství Svoboda – Libertas, 1993. s. 107 – 108. přeložil Hošek, R.

³ Molek, P.; Jäger, P. Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 28 – 29.

V období osvícenství se začínají objevovat myšlenky obhajující svobodu projevu, které se již přibližují modernímu pojetí. Počátky těchto názorových proudů nalzáme v západní Evropě ve Francii a zejména pak v Anglii. České země se díky vývoji po roce 1620 ocitly stranou těchto myšlenkových směrů a díky znovuzavedené výlučnosti katolické církve spolu s absolutisticky vládnoucím panovníkem byla progresa v oblasti základních práv a svobod dlouhou dobu takřka nulová. Patrně největší úspěchy slavili na poli bojů za práva a svobody osvícenští myslitelé v Anglii. Ti si byli vědomi váhy svých svobod, získaných zejména po Slavné revoluci roku 1688 a nastolení oranžské dynastie, a to včetně svobody tisku a zákazu cenzury.

1.1 Myšlenky J. S. Milla

Doslova jako přelomové můžeme označit myšlenky anglického filosofa Johna Stuarta Milla (1806 - 1873) obsažené v jeho nejznámější eseji *O svobodě*. Ve druhé kapitole tohoto pojednání z roku 1859, nazvané *Svoboda myšlenky a slova*, se velmi kriticky staví proti jakémukoliv omezení svobody projevu, myšlení a tisku. Z dnešního pohledu je velmi překvapivé jak liberální postoje J. S. Mill zastával. Moc státní, jak uvádí, nemá oprávnění potlačovat názor, neboť ti, kteří vládnou, nejsou neomylní. Historie nás učí, že názor, který byl v minulých staletích přijímán jako pravdivý, pozdější doba označila za mylný, někdy i zcela nesmyslný. Pouze taková myšlenka, která je vystavena neustálému útoku názorů opačných může být shledána jako pravdivá. Mill hájí i ty nejkontroverznější názory, neboť není-li podle něj svoboda slova absolutní, nestojí za nic. V tomto ohledu zmiňuje pak vztah státní moci k otázkám víry. „*Ujišťuje se, že jsou jisté věty víry tak užitečné, ba téměř nezbytné pro dobro obecné, že jest povinností státu pečovati o jejich udržení právě tak jako o kterékoliv jiné zájmy společnosti.*“⁴ Prospívali tedy určitý názor či nauka společnosti, snažili se tehdejší představitelé moci veřejné o její udržení a o potírání myšlenek, které by mohly tyto názory a nauky ohrozit. Hledisko pravdivosti takového názoru tedy ustupuje hledisku potřebnosti. Mill hluboce nesouhlasí s nadřazeností křesťanské věrouky, byť křesťanství samotné nijak nezpochybňuje. Obhajuje názory, které prolamují tehdejší dogmatiku, ne jako názory pravdivější nebo věrohodnější, ale jako názory, prostřednictvím kterých se překonané

⁴ Mill, J. S. *O slobode*. Bratislava: Iris, 1995. s. 21 – 52. přeložil Višňovský E.

myšleny odsunou do pozadí a nahradí je názory novější. Takovýto proces pokládá Mill za přirozeně spravedlivý a jen díky takovému procesu může dojít ke společenskému pokroku, což poměrně výstižně shrnul v této myšlence: „*Názor, ať jest jak chce pravdivým, jakmile nebude podroben mnohostranné, úplné a smělé diskusi, bude existovati jako mrtvé dogma, nikoliv jako živá pravda*“.⁵

1.2 Vývoj svobody projevu v českých zemích

Od vzniku české státnosti v raném středověku až do devatenáctého století byla u nás problematika svobody projevu vázána na svobodu projevu víry.⁶ Rigidní poměry v oblasti svobody projevu náboženského vyznání byly narušeny v souvislosti s dočasným úspěchem husitského hnutí v první polovině 15. století. Dokumentem, který přinesl obrat v oblasti svobody víry, byly čtyři artikuly pražské, schválené na Čáslavském sněmu roku 1421. Svoboda víry byla v prvním z artikulů upravena takto:

*„Najprvé: aby slovo božie po království Českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno“*⁷

Ačkoliv je tento požadavek průlomem v jinak přísně kontrolovaném obsahu zvěstování víry, nelze o něm hovořit jako o zakotvení svobody náboženského vyznání, ke kterému došlo až o několik století později. Svoboda v této oblasti byla přiřknuta pouze kněžím, nikoliv však prostému lidu.

Reálné poměry neumožnily další rozvinutí této svobody, která našla poslední dozvuky v Majestátu císaře Rudolfa II. z července 1609.⁸ V pobělohorském období byly v souvislosti s Obnověným zřízením zemským jakékoli tendence posilující svobodu víry potlačeny a vrátil se k nim až Josef II. v Tolerančním patentu z roku 1781. Tento dokument již znamenal v oblasti svobody náboženského vyznání výrazný pokrok. Po

⁵ Mill, J. S. O slobode. Bratislava: Iris, 1995. s. 21 – 52. přeložil Višňovský E.

⁶ Molek, P.; Jäger, P. Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 40.

⁷ Palacký, F. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě: faksimile vydání z roku 1907. 1. vyd. v Erice. Praha: Erika, 1998. s. 551.

⁸ Molek, P.; Jäger, P., Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 41.

jeho vydání byly tři křesťanské církve zrovnoprávněny s církví římskokatolickou, což následně umožnilo legální projevy víry způsobem, který byl do té doby „panujícím“ náboženstvím zakázán (např. přijímání pod obojí).

Podstatný průlom v požadavcích právního zakotvení základních svobod nastal spolu s událostmi revolučního roku 1848. Teprve od tohoto období je možno hovořit o svobodě projevu bez jeho doposud náboženského kontextu tak, jak svobodu projevu chápeme i v dnešní době. Neomezená svoboda tisku a slova byla požadována v čl. 2 petice sepsané v březnu 1848 Svatováclavským výborem. Císař Ferdinand I. zareagoval povolením svobody tisku v patentu z 15. března 1848 a následně zakotvením svobody tisku v Hlavě III. Ústavní listiny rakouského císařství (tzv. Pillersdorfova ústava) z dubna 1848.⁹ Tento právní předpis však nikdy nenabyl účinnosti, a tak byla první právní normou upravující svobodu projevu Stadionova ústava z roku 1849 (někdy též Březnová ústava). Zde můžeme v § 5 připojeného patentu pojednávajícího o základních právech číst:

„Každý má právo slovem, písmem, tiskem aneb obrazným představením mínění své svobodně projevovati. Tisk nesmí se cenzuře podrobovati. Na zlé užívání tisku vydá se zákon odvětný (repressivus).“¹⁰

Porovnáme-li toto ustanovení s úpravou svobody projevu v dnešní Listině základních práv a svobod (čl. 17), dojdeme k zjištění, že dikce obou těchto ustanovení je velmi podobná, a to včetně zákazu cenzury a možnosti zákonného omezení tohoto základního práva. Účinnost Březnové ústavy neměla dlouhého trvání, jelikož ta byla koncem roku 1851 nahrazena tzv. Silvestrovskými patenty a oblast svobody projevu a svobody tisku byla svěřena zákonu, konkrétně tiskovému řádu z roku 1852, ve kterém se toto základní právo dočkalo značného okleštění. Obnovení svobody slova znamenal až zákon o tisku ze 17. prosince 1862 č. 6/1863 ř. z.¹¹ Do ústavněprávní roviny navrátil svobodu projevu až Státní základní zákon č. 142 z 21. prosince 1867, jehož čl. 13 byl tohoto znění:

⁹ Molek, P.; Jäger, P. Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 41.

¹⁰ Text Stadionovy ústavy je dostupný na internetové adrese <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/stadion.htm>

¹¹ Molek, P.; Jäger, P., Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 42.

„Každý má právo, mínění své v mezích zákona slovem, písmem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti. Tisku není dovoleno ani pod censuru dávat, ani propůjčováním koncesí obmezovati. Administrativní záповědi poštovské k zdejším věcem tištěným se nevztahují.“¹²

Stejně jako některá další základní práva, byla svoboda projevu a svoboda tisku omezena v souvislosti s vypuknutím první světové války císařskými nařízeními.

1.2.1 Vývoj po roce 1918

Po první světové válce a vzniku Československé republiky se právní úprava lidských práv dostala opět do popředí zájmu široké veřejnosti. Svoboda projevu našla své místo v ústavní listině Československé republiky, jež byla vyhlášena prostřednictvím uvozovacího zákona č. 121/1920 Sb. Ústavní listina upravovala svobodu projevu v hlavě páté, nadepsané jako *Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské*, v § 117 odst. 1 - 3 takto:

„(1) Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem a pod.

(2) Totéž platí o právnických osobách v mezích jejich působnosti.

(3) Výkon tohoto práva nesmí nikomu býti na újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru.“

Nově bylo pro vymezení způsobů realizace svobody projevu použito neuzavřeného výčtu podobně, jak je tomu v Listině základních práv a svobod. Do jisté míry překvapivě bylo toto právo vztaženo i na právnické osoby, což by se dalo předpokládat spíše u svobody tisku, která byla nyní upravena odděleně spolu s právem shromažďovacím a spolkovým v § 113. Tato úprava vydržela po celé období tzv. první republiky až do roku 1939. V tomto období byly ovšem přijímány zákony, které nejprve

¹² Text Státního základního zákona č. 142 z 21. 12. 1867 ř. z. je dostupný na internetové adrese <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm>.

konkretizovaly starší úpravu (např. novela tiskového zákona č. 126/1933 Sb.) a postupně začaly připravovat republiku na krizová období třicátých let.¹³ V souvislosti s hrozbou nacistické okupace bylo v roce 1938 přijato vládní nařízení 317/1938 Sb. z. a n., které umožnilo dočasně omezit práva a svobody zakotvené v § 113 ústavní listiny. Toto nařízení výrazně omezilo práva v oblasti svobody tisku, což mělo přímý dopad i na svobodu projevu.

Během období německé okupace znemožňovaly reálné poměry v Protektorátu Čechy a Morava realizaci práva na svobodu projevu. Co se týká právní úpravy, byla věnována pozornost spíše tisku, který hrozil být nežádoucím nástrojem v rukách protiněmeckých skupin, a byl tak v tomto období přísně sledován. Svoboda projevu nebyla právně nijak dotčena a ústavní listina z roku 1920 si zachovala účinnost. Za značně abstraktní omezení by se dalo považovat ustanovení čl. 12 výnosu Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb. o Protektorátu Čechy a Morava, kde je uvedeno:

„Právo platné nyní v Čechách a na Moravě zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší“

Dalo by se tedy odvodit, že jakékoli projevy namířené proti okupaci byly na základě tohoto článku nezákonné.

Ústavní listinu nahradil po komunistickém převratu v únoru roku 1948 ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. Zde byla svoboda projevu upravena v § 18:

„(1) Svoboda projevu se zaručuje.

(2) Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem. Výkon tohoto práva nemůže být nikomu na újmu.“

¹³ Molek, P.; Jäger, P. Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 43.

U úpravy svobody projevu v Ústavě z roku 1948 můžeme hovořit o dvoukolejnosti. Důvodem pro toto tvrzení je ustanovení § 20, které stanoví:

„(1) Každý má právo uvádět své názory a výsledky své tvůrčí duševní činnosti v obecnou známost a je jakýmkoli způsobem rozšiřovat a předvádět.

(2) Toto právo lze zákonem omezit jen se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu.“

V tomto ustanovení již nalézáme možnost zákonného omezení svobody projevu, čehož „poučňorové“ vlády hojně využívaly. Hlavním represivním nástrojem omezujícím svobodu slova byl zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově-demokratické republiky, který byl nahrazen přísnějším trestním zákonem č. 86/1950 Sb.¹⁴ V období komunistické totality panoval zřejmý rozkol mezi platnou právní úpravou a celospolečenskou realitou, která byla negativně ovlivněna praktikami Státní bezpečnosti.

V Ústavě z roku 1948 ještě můžeme nalézt ideovou linii shodnou s ústavní listinou z roku 1920. Jinak tomu však bylo u nové ústavní úpravy z roku 1960 (ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky), ve které je již svoboda projevu podřízena socialistické ideologii a centrálně plánovanému státnímu hospodářství. Svoboda projevu je navíc omezena nutností souladu se zájmy pracujícího lidu, k čemuž se připojilo institucionální omezení, neboť vydávání knih, tiskovin, vysílání rozhlasu a televize bylo zcela podřízeno státnímu dozoru. Rovněž příslušníci uměleckých profesí museli být členy státem kontrolovaných sdružení. Zakotvení svobody projevu v čl. 28 odst. 1 Ústavy ČSSR má tuto podobu:

„V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. Těchto svobod občané užívají jak v zájmu rozvoje své osobnosti a svého tvůrčího úsilí, tak k uplatňování své aktivní účasti na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě

¹⁴ Molek, P.; Jäger, P. Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 45.

země. K témuž cíli se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.“

Slibný vývoj, který přineslo v šedesátých letech 20. století tzv. pražské jaro a který se vyznačoval postupným uvolňováním společenských poměrů v oblasti základních práv a svobod, byl ukončen vojenským zásahem v srpnu 1968 a následnou tzv. normalizací. Počátkem roku 1977 vzniklo občanské hnutí Charta 77, nazvané podle jeho zakladatelského dokumentu. Jedním z důvodů vzniku této iniciativy byla skutečnost, že v přechozím roce byl ve sbírce zákonů ČSSR uveřejněn Mezinárodní pakt o občanských a politických právech spolu s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Na tento fakt poukazuje i úvod Charty 77:

„Dne 13. 10. 1976 byl ve sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněn "Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech", které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.“¹⁵

Jedním z cílů Charty 77 bylo poukázání na nesoulad přijatých mezinárodních závazků s realitou v tehdejším Československu. Lidská práva, k jejichž ochraně se ČSSR zavázala, zůstala pouhou fikcí, jelikož státní moc přísně postihovala jakékoli tendence neslučující se s komunistickou ideologií. Svobodu projevu zmiňuje dokument jako první z lidských práv: *„Zcela iluzorní je například právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu.“¹⁶* Potlačování svobodného projevu je dále rázně kritizováno slovy:

Svoboda veřejného projevu je potlačována centrálním řízením všech sdělovacích prostředků i publikačních a kulturních zařízení. Žádný politický, filosofický či vědecký názor nebo umělecký projev, jen trochu se vymykající úzkému rámci oficiální ideologie či estetiky nemůže být zveřejněn; je znemožněna veřejná kritika kritizovaných

¹⁵ Text Prohlášení Charty 77 je dostupný na internetové adrese http://www.svedomi.cz/dokdoby/charta_77.htm.

¹⁶ Tamtéž.

společenských jevů, je vyloučena možnost veřejné obrany proti nepravdivým a urážlivým nařčením oficiální propagandy (zákonná ochrana proti "útokům na čest a pověst", jednoznačně zaručovaná článkem 17 prvního paktu, v praxi neexistuje), lživá obvinění nelze vyvrátit a marný je každý pokus dosáhnout nápravy nebo opravy soudní cestou.¹⁷

Charta 77 poukazuje na to, že svobodný projev je omezen i tím, že občan Československé socialistické republiky žije v trvalém strachu svobodně se projevovat, aby nepřišel o zaměstnání, jeho děti o přístup ke vzdělání nebo aby v nejhorším případě neskončil ve vězení. Jde vidět, že v období tzv. normalizace se u řady lidí vyvinula jakási automatická cenzura, která jim pod vlivem obav z možného postihu znemožňovala svobodně se projevovat, aniž by k tomu bylo zapotřebí přímého útlaku ze strany státu. Po zveřejnění prohlášení Charty 77 následovala bezprostřední hysterická reakce komunistické moci, která byla signatáři vyzvána, aby dodržovala mezinárodní závazky v oblasti lidských a občanských práv a zahájila dialog k nápravě neutěšené společenské situace.¹⁸ Represe proti signatářům Charty 77 i veřejné odsuzování jejího obsahu však měly i pozitivní dopad: povědomí o lidských právech a jejich potlačování zakořenilo ve společnosti a možná to byly právě myšlenky Charty 77, které vedly k postupným změnám, jež vyústily v pád totalitního systému koncem roku 1989, kdy se československá společnost dočkala po desetiletích útlaku opět svobody v demokratickém státním uspořádání.

¹⁷ Text Prohlášení Charty 77 je dostupný na internetové adrese http://www.svedomi.cz/dokdoby/charta_77.htm.

¹⁸ Blažek, P. in Charta 77. Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977 – 1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77. Praha, 21. – 23. Března 2007. Editoři: DEVÁTÁ, M.; SUK, J.; TŮMA, O. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i ve spolupráci s oddělením edice FF UK, 2007. s. 225.

2. Co lze považovat za „projev“?

Než se v dalších kapitolách této práce přikročím k jednotlivým aspektům svobody projevu a jejím mezím, považuji za vhodné definovat pojem „projev“. Na tento pojem lze nahlížet ve dvou rovinách. Jednak je to „projev“ jako obecný výraz pro jakékoliv jednání či jakýkoliv projev vůle. Z tohoto pohledu je tedy „projevem“ veškeré lidské jednání, které je navenek seznatelné. Pod pojem „projev“ proto můžeme podřadit prakticky všechny způsoby, kterými jedinec může zveřejnit svůj názor, argumentaci, umělecký nápad, či vyjádřit podporu některé názorové straně.¹⁹ V tomto smyslu se projev liší od myšlenky, která není vně seznatelná (i svoboda myšlení spolu se svobodou svědomí a náboženského vyznání však spadají pod ochranu Listiny základních práv a svobod, čl. 15).

Druhou rovinou je vymezení pojmu „projev“ dle jeho ústavně právního významu. Jinak řečeno, jakou formu chování jednotlivce lze pod rámec svobody projevu zařadit, abychom mohli následně zvažovat, zda je možno tento „projev“ ústavně chránit či naopak v souladu s ústavními podmínkami omezit.²⁰ V Listině práv a svobod není u ustanovení zaručující svobodu projevu tento termín dále konkretizován (o čl. 17 odst. 2 viz níže), je však zřejmé, že tvůrci Listiny základních práv a svobod nezamýšleli subsumovat pod pojem „projev“ veškeré lidské jednání projevené navenek. Ústavněprávní význam „projevu“ je tedy omezený. M. Bartoň ve své knize *Svoboda projevu: principy, garance, meze*, uvádí: „Svoboda projevu však negarantuje jakékoli „projevení se“ navenek, tedy jakékoli jednání či chování, zde bychom spíše hovořili o svobodě jednotlivce jako takové. Naopak pro vymezení rozsahu svobody projevu je důležité mezi „projevem“ v ústavním slova smyslu a jiným projevením se, tedy jiným jednáním, rozlišovat.“²¹ Listina základních práv a svobod v čl. 17, odst. 2 vymezuje obsah svobody projevu, kterým je právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem. Toto ustanovení, které konkretizuje obecně přiznanou svobodu projevu v odstavci předchozím, je poměrně tradičním vymezením svobody

¹⁹ Molek, P.; Jäger, P. *Svoboda projevu, demokracie, rovnost a svoboda slova*, První vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. s. 27.

²⁰ Bartoň, M. *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010. s. 39

²¹ Tamtéž, s. 40 – 41.

projevu, které se objevuje v obdobné formulaci v mezinárodních lidskoprávních úmluvách. Například Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v čl. 19 odst. 2 zakotvuje svobodu projevu takto: *Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.*

Jak již bylo přiblíženo výše, na ústavněprávní úrovni je zabezpečena svoboda pouze některých projevů. Druhý odstavce článku 17 nám sám o sobě neposkytne odpověď na otázku, jaké projevy spadají pod ústavněprávní ochranu, neboť i mezi dvěma projevy (například obrazovými) mohou být rozdíly, které zapříčiní, že jeden z nich bude možno považovat za projev ve smyslu čl. 17 Listiny a druhý nikoliv. Abychom mohli určit, na jaké projevy se ústavněprávní úprava vztahuje, je nutno odlišit tyto projevy od ostatního jednání. Pro tento účel lze uvést několik kritérií, která od sebe oddělují „projev“ a „jiné jednání“.

Změní-li se mezi původcem a adresátem projevu „normativní prostředí“²² přibližuje se takovýto akt více jednání než projevu. Spíše tedy jednáním než projevem jsou v mezilidské komunikaci jak různé formy nabídek či dohod, tak také hrozeb, vyhrožování, pokynů, příkazů, výzev atd.²³ Podle tohoto kritéria je podstatná povaha projevu, tedy to, jestli projev vyvolá změnu situace mezi tím, kdo projev učinil a tím, komu je projev určen. Uvedu tento příklad: Požádá-li člověk v obchodě prodáváče o konkrétní zboží, uzavírá tím ústní kupní smlouvu a mezi kupujícím a prodávajícím se mění normativní prostředí. Tento úkon, byť kupující slovně projevuje svou vůli, nemůže být považován za projev ve smyslu čl. 17 Listiny. Rozlišování mezi projevem a jiným jednáním na základě změny normativního prostředí lze využít pro vyloučení právních úkonů (resp. právních jednání) z okruhu projevů, jejichž svoboda je upravena Listinou. U řady pokynů, hrozeb, výzev či příkazů situace tak jednoznačná nebude a bude potřeba posoudit např. míru vážnosti dané hrozby či míru adresnosti dané hrozby.²⁴ Kritérium

²² Kritérium „změna normativního prostředí“ pro odlišení projevu a jiného jednání zavedl K. Greenawalt ve své publikaci *Fighting words: individuals communities and liberties of speech*, Princeton University Press.

²³ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 42.

²⁴ Tamtéž, s. 43.

změny normativního prostředí nerozlišuje projev a jiná jednání dle obsahového základu, ale výhradě podle povahy a účinku konkrétního projevu.

Jak je uvedeno výše, u projevů, jakými jsou výhrůžky, je nutno posoudit, jak vážně je toto jednání míněno a zda je adresné. Kritérium vážnosti a adresnosti můžeme proto podřadit pod kritérium změny normativního prostředí. Míra vážnosti nám usnadní posouzení toho, zda lze dané jednání označit jako nesouhlasný projev nebo již jako akt verbálního násilí. Ke střetům těchto dvou rovin dochází hojně v oblasti politiky. Demonstrující občané často používají silných hrozeb směrem k politikům a to jak skandováním hesel, tak prezentací transparentů. Tyto negativní projevy většinou nesou názor jeho původce, často jsou pak v případě masových demonstrací provolávány desítkami lidí zároveň, a tedy na rozdíl od autora výroku již pouze zprostředkovaně. U řady demonstrujících tak bude vážnost výhrůžky zanedbatelná, navíc je třeba posoudit objektivní schopnost demonstranta výhrůžku realizovat. Nejčastěji se v těchto případech setkáme s velmi nadsazenými hesly, které nemohou mít negativní dopad na osoby, jimž jsou určeny. S mírou vážnosti určité pohrůžky pak souvisí i míra její adresnosti.²⁵ Výhrůžka adresovaná jednotlivci bude jistě posuzována vážněji, než výhrůžka určená širokému okruhu osob (např. všem politikům). Zkoumání, zda učiněné jednání bylo projevem v ústavním smyslu nebo ne, bude za použití kritéria vážnosti a adresnosti velmi obtížné. Bude nutné vždy zohlednit prostředí, v němž byl výrok učiněn, osobu autora výroku i to, jak reálně splnitelný je obsah výroku.

Dalším kritériem umožňujícím diferenciaci projevu a jiného jednání je posouzení, zda je jednání expresivní (symbolické) či nikoliv. Dvě navenek totožná jednání mohou být při zohlednění tohoto kritéria považována v jednom případě za projev, ve druhém však nikoli. Podstatou tohoto kritéria je určení, zda je jednáním vyjádřen názor či postoj nebo tomu tak není. Uplatnění tohoto kritéria nalezneme u jednání, která jsou prováděna mlčky, například může být takto posuzován způsob oblékání, vstup na určité místo, setrvání na určitém místě a podobně. Představa jednotlivců o tom, co vše lze považovat za vyjádření názoru či postoje se může značně lišit, proto je důležité, aby symbolický projev jednak nesl určité poselství, ovšem zároveň za takových okolností, aby zde byla

²⁵ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 53.

značná pravděpodobnost toho, že okolí takto poselství pochopí.²⁶ Při vymezení tohoto rozlišovacího kritéria uvádí M. Bartoň tento příklad: Roztrhání určitého portréту či textu může na straně jedné pouhou součástí domácího úklidu, na straně druhé stejné jednání učiněné demonstrativně na veřejnosti může mít charakter vyjádření určitého postoje, např. protestu.²⁷

Z množiny popsaných expresivních projevů je však nutno vyloučit jejich podstatnou část, kterou jsou fyzické útoky. Takové útoky v sobě často nesou určité názorové poselství jejich původců. V této souvislosti lze připomenout nedávný incident v Chrastavě, kde při otevírání nového mostu v roce 2012 jistý Pavel Vondruš několikrát a z těsné blízkosti vystřelil z airsoftové zbraně na tehdejšího prezidenta republiky Václava Klause. Tento čin, později překvalifikovaný krajským soudem z pouhého výtržnictví na útok na veřejnou osobu, v sobě nesl protestní názor jeho původce. Útok Pavla Vondruše byl ryze symbolický a útočnickem zamýšleným následkem nebylo způsobení újmy na zdraví, ale, jak sám uvedl, občanský protest.²⁸ Toto jednání bychom tak podle předchozího odstavce mohli bez obtíží kvalifikovat jako expresivní jednání obsahující názor či postoj, tedy projev v ústavněprávním smyslu. Nyní se ovšem setkáváme s problémem, jelikož tento projev byl realizován fyzickým útokem. Stejně jako Michal Bartoň jsem i já přesvědčen o tom, že fyzické útoky, byť pouze symbolického charakteru, je nutno vyjmout z právní ochrany, kterou požívá svoboda projevu. Omezení násilného či poškozujícího jednání není vedeno snahou omezit možnost vyjádřit určité názory či postoje, ale pouze ochranou hodnot života, zdraví či majetku.²⁹ Tento závěr je na první pohled zcela zřejmý a mohlo by se zdát, že nestojí za to konstatovat, že fyzické útoky nemohou být za žádných okolností podřízeny režimu svobody projevu. Existují však případy, kdy je útok natolik expresivní a názorově laděný a jeho násilná povaha natolik nepatrná, že povaha tohoto činu, jako fyzického útoku, ustupuje do pozadí. Takovým typickým příkladem tohoto jednání může být hození rajčete na řečnického politika. Ani takovýto projev nesouhlasu by však neměl být

²⁶ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 46.

²⁷ Tamtéž, s. 49.

²⁸ Převzato z článku na internetové adrese

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Atok_na_V%C3%A1clava_Klause_v_Chrastav%C4%9B.

²⁹ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 50.

kryt svobodou projevu, a proto považují za vhodné jednoznačné vynětí jakýchkoli fyzických útoků z režimu svobody projevu.

K expresivním projevům bychom mohli dále zařadit jednání, které vlastně ani projevem dle jeho jazykového významu není - je jím mlčení, popř. nekonání.³⁰ Nekonání je nutno odlišit od situace, kdy si například účastník protestní akce stoupne do vozovky a setrvává tam s úmyslem zabránit průjezdu automobilů. Takové jednání, byť je rovněž projevem, je aktivní a je konáním, i když se jedinec při vyjádření svého názoru neprezentuje verbálně ani pohybově. Mlčení či nečinnost jako ryze pasivní jednání může být jako projev posouzeno jen tehdy, je-li dotyčný subjekt k aktivnímu vyjádření názoru či postoje nucen.³¹ Nutnost zde musí být dána normativním způsobem (dle mého názoru i prostřednictvím neprávních norem, např. norem slušného chování), v ostatních případech jde o nečinnost, jejíž faktický charakter zabraňuje tomu, abychom ji mohli považovat za projev. Další podmínkou je, aby nekonání bylo úmyslné (tzn., aby nešlo o pouhé opomenutí) a aby úmyslem bylo prezentovat vlastní názor nebo postoj. S vynucenými projevy se v českém právním prostředí setkáváme zřídka, stejně tak bude velmi vzácná situace nevykonání takového projevu s cílem sdělit svůj názor. V roce 2012 první veřejná škola v České republice zavedla uniformy (přesněji řečeno jednotné oblečení) pro žáky této školy.³² V případě, že by žák na půdě školy nebyl oblečen v předepsaném oděvu a chtěl by tak mlčky vyjádřit nesouhlas se zásahem do jeho práv (nebo s jinou skutečností, kterou by bylo možno z tohoto jednání dovodit), domnívám se, že by takové jednání mohlo být považováno za projev nekonáním a takový projev by požíval ochrany zakotvené v Listině.

Můžeme se setkat i s názorem, podle kterého je pro odlišení projevu a jiného jednání nutno zohlednit i společenskou hodnotu projevu. Kritérium společenské hodnoty považuje M. Bartoň za poměrně sporné. Společenská hodnota určitého projevu by mohla být kritériem pro omezení svobody projevu, nikoli pro absolutní vyloučení

³⁰ M. Bartoň používá místo „nekonání“ pojmu „nečinnost“, z právního hlediska však považuji za vhodnější použít pojmu „nekonání“.

³¹ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 50.

³² Převzato z článku na internetové adrese http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/uniformy-se-osvedcily-prvni-verejna-skola-do-nich-zaky-oblekne-i-pristi-rok--1199059.

určitého jednání z režimu svobody projevu.³³ Posuzování společenské hodnoty projevu je velmi subjektivní a dle mého názoru je jako rozlišovací kritérium zcela nevhodné. Obdobný pohled na otázku společenské hodnoty projevu má E. Wagnerová, která označila jako lhostejné, zda jde o názor „hodnotný“ či „mělký“.³⁴

Shrneme-li výše uvedená kritéria, můžeme z okruhu projevů ve smyslu čl. 17 odst. 1 Listiny základních práv a svobod vyjmout taková jednání, která:

- a) mění normativní prostředí mezi původcem projevu a jeho adresátem,
- b) jsou výhružkou, hrozbou či obdobným jednáním s adekvátní mírou vážnosti a adresnosti,
- c) jsou fyzickým útokem (bez ohledu na to, jak intenzivní útok je a na skutečnost, že byl útokem vyjádřen názor).

Naopak některá jednání, která zdánlivě projevem nejsou, je s ohledem na výše uvedené vhodné zahrnout do množiny projevů chráněných Listinou. Jsou to:

- a) jednání, jež se díky jejich expresivnosti stávají projevem,
- b) nekonání či mlčení v případě, že jde o vynucený projev a subjekt dává nekonáním najevo svůj názor.

Popsaná diferenciací projevu a jiného jednání je pouze teoretická. Vždy bude nutno zohlednit specifika konkrétního projevu, jenž bude posuzován. Vymezení ústavního významu projevu a oddělení některých jednání, která by za projev neměla být považována, je nutno odlišit od limitů svobody projevu, jelikož ty mohou být vztaženy i na projevy, jež pod ochranu Listiny spadají.

³³ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 59.

³⁴ Wagnerová E. in Wagerová, E.; Šimáček, V.; Langášek, T.; Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. s. 432.

3. Platná právní úprava svobody projevu

3.1 Svoboda projevu v Listině základních práv a svobod

Stejně jako ostatní tzv. lidská práva je i svoboda projevu zakotvena v právním předpisu nejvyšší právní síly, kterým je Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Článek 17 Listiny základních práv a svobod uvádí:

- (1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.*
- (2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.*
- (3) Cenzura je nepřípustná.*
- (4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.*
- (5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.*

Článek 17 Listiny základních práv a svobod je úvodním článkem Oddílu druhého Listiny základních práv a svobod, který upravuje politická práva. Těmito právy zaručuje stát jednotlivci možnost účasti v politickém životě státu. Stejně jako ostatní základní práva a svobody, se i právo svobodného projevu týká vztahu státu a jednotlivce a jde tak o subjektivní veřejné právo. Článek 17 není jediným ústavním předpisem, který vyjadřuje svobodu projevu a právo na informace. Tato práva jsou universální, zasahují i do dalších oblastí a jejich upevnování je možné jen v demokratickém uspořádání společnosti.³⁵ Kupříkladu čl. 16 Listiny základních práv a svobod, zakotvující právo

³⁵ Knapp, V.; Pavlíček, V. in Pavlíček, V.; Hřebejk, J.; Knapp, V., aj. Ústava a ústavní řád České republiky, 2. díl: Práva a svobody. Praha: Linde Praha a.s., 1995. s. 157.

svobodně projevovat své náboženství nebo víru, je dalším projevem svobody projevu v obecné rovině. Rovněž v čl. 15, odstavci 2 Listiny, kterým je zaručena svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby, lze spatřovat právo na svobodný projev v těchto oblastech, které zde sice není výslovně uvedeno, je však zřejmé, že vědecké bádání a umělecká tvorba se vyznačují konkrétními výsledky, jež je nutno navenek projevit, aby dostály svému účelu.

Svoboda projevu odedávna znamenala vyjadřování názorů na společensky významné problémy na veřejnosti.³⁶

Odstavec 1 článku 17 Listiny je klíčový, jelikož každému jednotlivci přiznává dvě samostatná základní práva – svobodu projevu a právo na informace, která jsou pak v dalších odstavcích čl. 17 dále konkretizována. I když právo na informace a svoboda projevu jsou právy samostatnými, jsou ve velmi úzkém vztahu a v mnohém se překrývají. Rozhodným hlediskem, které charakterizuje vztah svobody projevu a práva na informace je, chápeme-li právo na informace v širším nebo užším smyslu. V širším smyslu jde o obecnou součást garance svobody projevu, aniž by bylo potřeba výslovně o právu na informace jako samostatném právu hovořit. V užším smyslu pak o právo, jemuž koresponduje aktivní povinnost státu konat, resp. informace poskytovat.³⁷ U práva na informace více než u svobody projevu vyniká jeho charakter politického základního práva, jak tomu nasvědčuje i přijetí zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, v němž jsou konkretizovány záruky a limity práva na informace. Propojení svobody projevu a práva na informace můžeme spatřovat i u mezinárodních katalogů lidských práv. Ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948 jsou svoboda projevu a právo na informace společně zakotveny v článku 19. Stejně je tomu tak u Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966 (článek 19), Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 (článek 10) a Listině základních práv Evropské unie (článek 11). O svobodě projevu v mezinárodním právu pojednává následující podkapitola. Subjektem práv, která jsou uvedena v čl. 17, je každý, tj. každá fyzická osoba, bez ohledu na své občanství, pohlaví či svůj věk, ale i

³⁶ Jirásková V. in Pavlíček, V. a kolektiv. Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. s. 578.

³⁷ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 79.

skupiny obyvatel, ať již vystupují s většinovým názorem nebo hájí stanovisko menšiny ve společnosti.³⁸

Ustanovení odstavce 2 až 4 článku 17 Listiny představují důležité doplnění obecné formulace svobody projevu uvedené v prvním odstavci, považují proto za vhodné přiblížit jejich obsah.

Druhý odstavec čl. 17 uvádí příkladný výčet způsobů vyjádření názorů. Do jisté míry je zde ztotožněn pojem „projev“ a „vyjádření svého názoru“ a toto ustanovení tak můžeme chápat jako konkretizaci předchozího odstavce. Formulace tohoto ustanovení se však nezdá být zcela správná. Rozhodně nemůžeme tvrdit, že se svoboda projevu týká pouze vyjádření vlastního názoru. Pro vymezení způsobů, jakým lze realizovat tuto základní svobodu měl zákonodárce zvolit obecnější formulaci nebo se tohoto vymezení mohl vzdát zcela, jelikož výčet způsobů, kterými lze vyjádřit názor je toliko demonstrativní a mohl být nahrazen slovy: „Projev může být realizován jakýmkoliv způsobem“. Bylo by tedy přesnější chápat svobodu projevu jako právo vyjádření svých myšlenek, resp. idejí, vědomostí (znalostí), představ a přání atd.³⁹ Druhá část čl. 17 odst. 2 zakotvuje právo na svobodné vyhledávání, přijímání a rozšiřování idejí a informací bez ohledu na hranice státu. Zatímco první část ustanovení není a nemůže být nijak omezena (např. není přípustný obecný zákaz šíření názoru obrazem), musíme u částí druhé počítat s možností zákonného omezení vyhledávání, přijímání a rozšiřování idejí a informací (viz kapitola o mezích svobody projevu).

Třetí odstavec čl. 17 obsahuje stručný zákaz cenzury, který však není základním právem jednotlivce; jde vlastně o redukci přípustných omezení základních práv na svobodný projev a práva vyhledávat a šířit informace. Adresátem tohoto zákazu je moc veřejná a cenzurou je třeba rozumět toliko cenzuru předběžnou.⁴⁰ Opačný názor zastává V. Knapp, který rozumí cenzurou ve smyslu čl. 17 odst. 3 Listiny jak cenzuru předběžnou

³⁸ Jirásková V. in Pavlíček, V. a kolektiv. Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. s. 579.

³⁹ Knapp, V. in Pavlíček, V.; Hřebejk, J.; Knapp, V., aj. Ústava a ústavní řád České republiky, 2. díl: Páva a svobody. Praha: Linde Praha a.s., 1995. s. 160.

⁴⁰ Wagnerová E. in Wagerová, E.; Šimáček, V.; Langášek, T.; Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. s. 432 – 433.

(preventivní), tak cenzuru následnou.⁴¹ Pojem následná cenzura je možno dát do přímé souvislosti s možností zákonného omezení svobody projevu dle čl. 17 odst. 4 Listiny. Následná cenzura tedy může být povolena, musí však být vykládána ve smyslu čl. 17 odst. 4, který stanoví meze svobody projevu. Zmíněnou předběžností cenzury je dle mého názoru myšleno znemožnění projevu před tím, než byl učiněn; následnou cenzurou pak zabavení, či jiné znemožnění šíření materiálů, jejichž obsah zákon vyjímá z množiny projevů chráněných Listinou, popř. i trestněprávní sankci vůči osobám, které překročily meze svobody projevu a dopustily se protiprávního jednání (v tomto ohledu nepovažují za cenzuru uložení trestu odnětí svobody osobě, která např. propagovala neonacistické hnutí, ale skutečnost, že názory této osoby již nadále nebudou šířeny; v jistém slova smyslu je tedy možná i následná cenzura mluveného projevu). Rozdělení cenzury na předběžnou a následnou však český právní řád nezná, stejně jako neobsahuje žádnou definici samotného pojmu cenzura. Běžně cenzuru chápeme jako státní kontrolu informací a materiálů určených k uveřejnění zejména v hromadných sdělovacích prostředcích.⁴² Pro legální definici pojmu cenzura můžeme použít ustanovení § 17 odst. 2 zák. č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, podle kterého „*Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu*“. Tento právní předpis byl však zrušen spolu s vyhlášením zák. č. 46/2000 Sb., tiskového zákona, kde již cenzura definována není. V současnosti je tak specifikace tohoto pojmu ponechána na rozhodovací praxi soudů.

Čtvrtý odstavec čl. 17 obsahuje velmi důležité vymezení mezi svobody projevu. Podle tohoto ustanovení „*Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti*“. Jakékoliv omezení základních práv a svobod by vždy mělo být zdůvodněno tím nejnaléhavějším zájmem státu a ještě důležitějším zájmem jeho občanů. Limity

⁴¹ Knapp, V. in Pavlíček, V.; Hřebejk, J.; Knapp, V., aj. Ústava a ústavní řád České republiky, 2. díl: Páva a svobody. Praha: Linde Praha a.s., 1995. s. 160.

⁴² Adamová, K.; Křížkovský, L.; Šouša, J.; Šoušová, J. Politologický slovník. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 21.

svobody projevu jsou stále velmi aktuálním tématem proto, že svoboda projevu je velmi široký pojem, který se dotýká mnoha aspektů lidského života i fungování státu. Limity svobody projevu by měly být vždy kriticky zkoumány, jelikož se velmi snadno mohou stát prostředkem pro manipulování s názory a myšlením lidí. Lze říci, že omezení svobody projevu, která přesahují rámec nezbytnosti, stejně jako absolutní, nekontrolovaná svoboda projevu, mohou mít pro společnost tytéž negativní účinky. Je proto zapotřebí vždy pečlivě nacházet onu křehkou rovnováhu mezi těmito dvěma póly. Omezení svobody projevu musí být realizováno zákonem, nikoliv tedy právním předpisem nižší právní síly. Další podmínkou je, aby tato omezení byla nezbytná v demokratické společnosti. Toto ustanovení poskytuje jakýsi interpretační základ pro danou formu a rozsah omezení, které musí být striktně vykládáno s ohledem na charakter a zájmy demokratické společnosti a její pomyslný hodnotový žebříček. Oblasti, pro jejichž ochranu zvolil zákonodárce tak krajního prostředku, jakým je omezení svobody projevu jsou:

- a) ochrana práv a svobod druhých,
- b) bezpečnost státu,
- c) veřejná bezpečnost,
- d) ochrana veřejného zdraví a mravnosti.

O těchto oblastech bude pojednáno v kapitole zaměřené na meze svobody projevu. Odst. 5 čl. 17 Listiny se již netýká svobody projevu, ale konkretizuje právo na informace, což jsou sice z lidskoprávního pohledu práva příbuzná, pro účely této práce je však považují za pevně oddělená. Toto ustanovení také již nezakládá žádné subjektivní veřejné právo (to je zakotveno v čl. 17 odst. 1 jako zaručení práva na informace), ale ukládá povinnost orgánům státu a orgánům územní samosprávy. Společnou oblastí, kde se tyto povinnosti setkávají se svobodou projevu, jsou důvody, pro něž je možné omezit svobodu projevu i neposkytnout některé informace. Tyto důvody jsou uvedeny v čl. 17 odst. 4.

3.2 Svoboda projevu v normách mezinárodního a evropského práva

Spolu s ostatními základními právy se i svoboda projevu dostává do popředí zájmu po druhé světové válce. Jedním z cílů nově přijatých mezinárodních úmluv s lidskoprávním obsahem, tzv. mezinárodních katalogů lidských práv, bylo předejít podobnému válečnému konfliktu v budoucnosti. Následující normy mezinárodního práva a jejich zakotvení svobody projevu představím chronologicky v pořadí, v jakém byly od poloviny 20. století přijímány.

Všeobecná deklarace lidských práv schválená Organizací spojených národů v roce 1948 byla přímou reakcí společenství států na hrůzy 2. světové války. To ostatně dokládá i znění úvodu Deklarace:

*„U vědomí toho,
že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,
že zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva,
a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze, se budou těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu“⁴³*

Již v tomto prologu, kde je vyzdvihnut ideový základ⁴⁴ Deklarace, je zdůrazněna svoboda projevu, jejíž ochrana je dále zakotvena v čl. 19, podle kterého

„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.“⁴⁵

⁴³ Text Všeobecné deklarace lidských práv je dostupný na internetové adrese <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

⁴⁴ Obdobný ideový základ bychom mohli najít i v Chartě OSN podepsanou v r. 1945, ta se však netýká jednotlivých lidských práv a proto ji na tomto místě nezmiňuji.

⁴⁵ Text Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod převzat z publikace Mezinárodní dokumenty o lidských právech, anglicky a česky. Sestavil Adamus, V., Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 387.

V tomto ustanovení je stejně jako v české Listině základních práv a svobod dána svoboda projevu do souvislosti s právem na informace (rozumějme tím jejich přijímání), zatímco v Listině je v čl. 17 odst. 2 uveden demonstrativní výčet způsobů, jakým je možno svobodu projevu realizovat, zvolili tvůrci Deklarace podle mého názoru lepšího vyjádření, tedy „jakýmikoli prostředky“. Všeobecná deklarace lidských práv je však právně nezávazným dokumentem, který ovšem určil další vývoj v oblasti mezinárodních garancí lidských práv.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je již právně závazným dokumentem, který byl přijat v rámci Rady Evropy roku 1950. V čl. 10 odst. 1 Úmluvy stojí toto:

„Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, ab vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.“⁴⁶

Způsoby realizace svobodného projevu zde nejsou vůbec specifikovány, můžeme proto odvodit, že jsou neomezené. Poněkud atypicky je v článku o svobodě projevu zakotvena možnost smluvních států požadovat po mediálních společnostech licenci k povolení jejich činnosti. Tímto ustanovením měla být zřejmě vyjádřena skutečnost, že podmínka licence nemůže být považována za cenzuru. Stejně chápeme tuto otázku i dnes.

Ve 2. odstavci čl. 10 Úmluvy nalezneme poměrně podrobně vyjádřenou možnost zákonného omezení projevu:

„Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany

⁴⁶ Text Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod převzat z publikace Mezinárodní dokumenty o lidských právech, anglicky a česky. Sestavil Adamus, V. Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 387.

*zdraví a mravnosti, ochrany pověsti nebo práv druhých, předcházení úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.*⁴⁷

Je patrné, že výčet důvodů, pro stanovení limitů svobody projevu je celkem široký (např. širší, než uválí Listina základních práv a svobod v čl. 17 odst. 4). Zároveň jde o první mezinárodní dokument, který myšlenku zákonného omezení svobodného projevu upravuje. Československo ratifikovalo Úmluvu v roce 1992 (vyhlášena sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), a to jako první stát z bývalého „východního bloku“.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přijatý v New Yorku v roce 1966 zakotvuje svobodu projevu velmi podobným vyjádřením, jako zmíněná evropská Úmluva. Ve své preambuli se Pakt odvolává na zásady vyhlášené v Chartě Organizace spojených národů a ve Všeobecné deklaraci lidských práv, a protože Deklarace není právně závaznou mezinárodní smlouvou a Úmluva je účinná toliko v zemích Rady Evropy, je Mezinárodní pakt první normativní smlouvou a tedy i pramenem práva, upravujícím svobodu projevu ve světovém měřítku. Není bez zajímavosti, že Československo přistoupilo k Paktu již v roce 1968. Platnosti nabyl Pakt až za poměrně dlouhou dobu, v roce 1976. V témže roce byl zveřejněn vyhláškou Ministerstva zahraničních věcí ČSSR č. 120/1976 Sb. Svoboda projevu je v Paktu upravena v čl. 19, odst. 1 – 3:

„1. Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.

2. Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.

3. Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

a) k respektování práv nebo pověsti jiných;

⁴⁷ Tamtéž.

*b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky.*⁴⁸

Porovnáme-li znění tohoto článku s dikcí čl. 17 Listiny základních práv a svobod, zjistíme, že úprava v nich obsažená je prakticky totožná, a to včetně zákonných omezení, kterým může svoboda projevu podléhat.

V Úmluvě o právech dítěte, která byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 1989,⁴⁹ bychom na první pohled úpravu svobody projevu nehledali. Úprava svobody projevu ve vztahu k dětem (tj. podle Úmluvy o právech dítěte každá lidská bytost mladší osmnácti let) se možná zdá zbytečná, vždyť úprava v ostatních katalozích lidských práv se týká všech lidí bez ohledu na věk. Tvůrci této Úmluvy se zakotvením svobody projevu dítěte patrně snažili posílit toto základní právo právě proto, aby zdůraznili skutečnost, že i děti mají v této oblasti rovnocenná práva jako dospělí. Vyjádření tohoto práva v čl. 13 odst. 1. a 2. Je pak totožné s ustanovením Mezinárodního paktu o občanských a politických právech:

„1. Dítě má právo na svobodu projevu: toto právo zahrnuje vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.

2. Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

a) k respektování práv nebo pověstí jiných

*b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.*⁵⁰

Listina (Charta) základních práv Evropské unie, vyhlášená již v roce 2000, nicméně právně závazná až od 1. 12. 2009 v souvislosti se vstupem Lisabonské smlouvy

⁴⁸ Text Mezinárodního paktu o občanských a politických právech je dostupný na internetové adrese <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>.

⁴⁹ Úmluvu o právech dítěte neratifikovaly pouze 2 státy – Somálsko a překvapivě Spojené státy americké.

⁵⁰ Text Úmluvy o právech dítěte je dostupný na internetové adrese <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>.

v účinnost. Tento právní předpis je součástí tzv. primárního práva EU, je tedy nadán stejnou právní silou jako zakládající smlouvy. Svoboda projevu je zde upravena poměrně stroze, nicméně účinně. Ve stejném článku, ve kterém je zakotvena svoboda projevu, je vyjádřen i požadavek na svobodu médií a jejich pluralitu. Článek 11 Listiny základních práv EU stanoví:

„1. Každý člověk má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat či šířit informace bez zásahu státní moci a bez ohledu na hranice státu.

2. Svoboda médií a jejich pluralita musí být respektovány.“⁵¹

Toto jsou nadnárodní úpravy svobody projevu. Je znát, že formulace tohoto základního lidského práva je ve všech zmíněných dokumentech velmi podobná. Jakkoli výstižná formulace však nenahradí možnost účinného vynucení povinností odpovídající tomuto právu. I v dalších mezinárodních úmluvách se můžeme setkat s vlivem svobody projevu či jejich limitů na jejich obsah. Je tomu tak například v Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948, kde je *„přímé a veřejné podněcování k spáchání genocidia“⁵²* označeno za trestné. Dále lze zmínit Úmluvu o politických právech žen z roku 1953, ve které je stanoveno, že *„ženy budou oprávněny hlasovati ve všech volbách za stejných podmínek jako muži bez jakékoli diskriminace.“⁵³* (toto právo sice chápeme izolovaně od svobody projevu, v obou případech však jde o svobodné vyjádření vlastního názoru).

⁵¹ Text Listiny základních práv EU je dostupný na internetové adrese http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf.

⁵² Text Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia převzat z publikace Mezinárodní dokumenty o lidských právech, anglicky a česky. Sestavil Adamus, V., Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 119.

⁵³ Text Úmluvy o politických právech žen převzat z publikace Mezinárodní dokumenty o lidských právech, anglicky a česky. Sestavil Adamus, V., Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 255.

4. Meze svobody projevu

Jak již bylo řečeno, svoboda projevu není svobodou absolutní. Čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod zakotvuje možnost zákonného omezení svobody projevu, slouží-li toto omezení k ochraně těchto hodnot:

- a) práva a svobody druhých,
- b) bezpečnost státu,
- c) veřejná bezpečnost,
- d) veřejné zdraví a mravnost.

V této kapitole rozdělím meze svobody projevu tak, jak je výše uvedeno.

4.1 Meze svobody projevu v souvislosti s ochranou práv a svobod druhých

Ochranu práv a svobod druhých můžeme ztotožnit s pojmem ochrana osobnostních práv, která jsou zakotvena v čl. 10 Listiny základních práv a svobod:

„(1) Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.

(2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

(3) Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“

V občanském zákoníku (zák. č. 89/2012 Sb.) jsou pak tato práva garantována ustanovením § 81, kde je v odst. 1. a 2. stanoveno:

„(1) Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.

(2) Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“

Ústavní soud výslovně judikoval, že „základní právo podle č. 17 Listiny je zásadně rovno základnímu právu podle čl. 10 Listiny.“⁵⁴ Tyto dvě skupiny základních práv se střetávají poměrně často, což je dáno jejich obecnou povahou. Důstojnost a čest jsou atributy vlastní každému člověku. Čest není imanentním, nýbrž nabytým atributem fyzické osoby, zatímco důstojnost je spojena s pouhou existencí fyzické osoby. Právo na soukromí pak spočívá v právu každého jednotlivce rozhodnou podle vlastního uvážení, zda, popř. v jakém rozsahu mají být skutečnosti jeho soukromého života zpřístupněny jiným.⁵⁵ S ochranou cti, důstojnosti a soukromím člověka se právo na svobodný projev dostává do kolize nejčastěji. Jak ovšem posoudit, zda projev již poškodil cizí osobnostní právo či nikoliv? V právním řádu nalézáme kromě zmíněného zakotvení osobnostních práv v občanském zákoníku i další normy, v nichž je řešen střet dvou Listinou zaručených lidských práv. V zákoně č 200/1990 Sb., o přestupcích, nalezneme skutkové podstaty přestupků, které lze spáchat výhradě projevem ve smyslu čl. 17 Listiny a jejichž následkem je porušení práv vyplývajících z čl. 10 Listiny⁵⁶. Podobně trestní zákoník (zák. č. 40/2009 Sb.) obsahuje skutkové podstaty trestních činů, k jejichž postihu pak vzhledem k jejich společenské nebezpečnosti nepostačuje přestupkové řízení.⁵⁷

J. Herczeg rozlišuje dva druhy neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti. Jsou jimi:

- a) difamující skutková tvrzení a
- b) hanobící kritika.⁵⁸

⁵⁴ Herczeg, J. Meze svobody projevu, Praha: Nakladatelství Orac, 2004. s. 64; zmíněným judikátem je nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 2. 1998, sp. zn. IV. ÚS 154/97.

⁵⁵ Herczeg, J. Meze svobody projevu, Praha: Nakladatelství Orac, 2004. s. 65.

⁵⁶ Např. § 49 odst. 1 písm. a) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

⁵⁷ Např. § 184 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

⁵⁸ Herczeg, J. Meze svobody projevu, Praha: Nakladatelství Orac, 2004. s. 67.

4.1.1 Skutková tvrzení

Přibližme si nejdříve pojem „skutková tvrzení“. Skutkové tvrzení by se dalo označit jako prosté konstatování konkrétní skutečnosti, ke které nemá autor tvrzení žádný vnitřní vztah nebo z tohoto tvrzení není subjektivní postoj autora patrný. Oproti skutkovým tvrzením můžeme postavit hodnotící soudy, které jsou naopak subjektivně zabarveným postojem autora konkrétního tvrzení k jím sdělované skutečnosti. Rozdělení výroků na skutková tvrzení či hodnotové soudy je potřeba chápat jako dvě mezní kategorie projevů, jejichž teoretické vymezení a popsání usnadní následný přezkum možných restrikcí ve vztahu ke svobodě projevu.⁵⁹ Pro ilustraci věta: „Dne 22. Listopadu roku 1963 byl v Dallasu zavražděn americký prezident J. F. Kennedy“ je typickým skutkovým tvrzením. Ač k této události můžeme mít určitý vnitřní vztah, uvedeným tvrzením jej nijak neprezentujeme a je na něm zcela nezávislý. Naopak věta: „Dnes je krásné počasí“, je zcela jistě hodnotovým soudem, neboť to, že je krásné počasí, není objektivní skutečností, ale pouze názorem autora tvrzení. O správnosti či spíše přiměřenosti hodnotícího úsudku se autor může snažit druhé přesvědčit v rámci diskuse, ale není možné takový úsudek učinit předmětem dokazování.⁶⁰ Za skutková tvrzení je tak třeba pokládat vyjádření o skutkové podstatě nebo postupu, která se vyznačují objektivním vztahem mezi projevem a realitou a jejichž pravdivost, úplnost a přesnost lze prověřit dokazováním.⁶¹ Samozřejmě nemůžeme rozdělit výroky na čistě skutková tvrzení na jedné straně a čistě hodnotící soudy na straně druhé. Ve většině výroků bude obsažen obojí prvek, předmětem posuzování pak bude míra toho kterého prvku a jejich vzájemný vztah.

Zatímco hodnotící úsudek nemůžeme striktně rozdělit na pravdu a nepravdu, u skutkových tvrzení toto možné je. Mezi těmito dvěma póly pak stojí skutková tvrzení částečně pravdivá nebo pravdu zkreslující. Nejvyšší soud judikoval, že samo uveřejnění nepravdivého údaje, dotýkajícího se osobnosti fyzické osoby, zakládá zpravidla neoprávněný zásad do práva na ochranu její osobnosti. Ústavní soud však následně

⁵⁹ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 260.

⁶⁰ Herczeg, J. Meze svobody projevu, Praha: Nakladatelství Orac, 2004. s. 67.

⁶¹ Doležilek, J. Právo na odpověď a na dodatečné sdělení podle nového tiskového zákona. Právní rozhledy č. 10/2000, s. 433.

stanovisko Nejvyššího soudu korigoval v tom smyslu, že k zásahu do práva na ochranu osobnosti dojde pouze tehdy,

- a) jestliže existuje mezi zásahem a porušením osobnostní sféry příčinná souvislost nebo
- b) jestliže tento zásah v konkrétním případě přesáhl určitou přípustnou intenzitu takovou mírou, kterou již v demokratické společnosti tolerovat nelze.⁶²

Dále je nutno zmínit kritérium pravdivosti posuzovaného tvrzení, jelikož stejně jako tvrzení nepravdivé může pravdivé tvrzení zasáhnout do osobnostní sféry jedince. Pravdivé tvrzení bude ovšem na rozdíl od nepravdivého ve většině případů chráněno režimem svobody projevu. Mohli bychom si představit i situaci, kdy by prokazatelně pravdivé tvrzení mohlo být shledáno jako neoprávněný zásah do osobnostních práv jedince. Podle mého názoru by však difamující prvek musel být v takovém tvrzení obsažen ve velké míře a soud by došel k závěru, že jediným účelem učiněného tvrzení bylo poškodit dotčeného.

Výše uvedené bychom mohli shrnout takto: Skutkové tvrzení překročí meze svobody projevu tehdy, je-li nepravdivé nebo pravdu zkreslující, přesahuje přípustnou intenzitu, zasahuje do osobnostních práv jednotlivce a mezi tímto zásahem a porušením existuje příčinná souvislost.

4.1.2 Hanobící kritika

Do osobnostních práv člověka lze vedle tvrzení, která jsou prezentována jako objektivní fakta neoprávněně zasáhnout i skrz názory a úsudky. U hodnotících soudů, tedy vyjádření názorů, je potřeba zohlednit, do jaké míry jde o vyjádření vnitřních preferencí a do jaké míry již o hodnocení okolního světa. V prvním případě by měly tyto výroky požívat velmi silné ochrany, byť i zde není ochrana absolutní, zejména bude-li mít vyjádření vnitřních preferencí charakter nenávistných projevů. V případě hodnocení

⁶² Herczeg, J. Meze svobody projevu. Praha: Nakladatelství Orac, 2004. s. 68; zmíněným judikátem je rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 1995, sp. zn. Cdon 24/95, dále nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 2. 2000, sp. zn. I. ÚS 156/99.

okolního světa pak musí být brána v potaz přítomnost atributu skutkového tvrzení v uvedených hodnotících výrocích a následně též pravdivost základů, na kterých jsou hodnocení postavena.⁶³ J. Herczeg pojednává o této problematice podobně. Podle jeho názoru lze rozdíel mezi přípustnou kritikou (tedy hodnotícím soudem) a kritikou, kterou autor může zasáhnout do osobnostních práv vymezit tak, že oprávněná kritika nepřekračuje meze kritiky věcné (opírající se o pravdivé skutečnosti a z nich vyplývající závěry, které tyto skutečnosti odůvodňují) a je přiměřená obsahem i formou.⁶⁴ Tento názor konečně formuloval i Ústavní soud ČR,⁶⁵ který charakterizoval oprávněnou kritiku jako takovou, která je:

- úměrná kritizované skutečnosti svou formou i obsahem,
- vychází z pravdivých podkladů (nikoli pouze domněnek),
- nevybočuje z hranic nutných k dosažení svého účelu.

Kritika (hodnotící soudy) nebude jistě do osobnostních práv zasahovat tak citelně, jako skutková tvrzení. I u kritiky však musíme zkoumat především její objektivní základ, tedy to, zda skutečnosti, na nichž stojí a jichž se dovolává, jsou pravdivé či nikoli. Pouze takovou kritikou, která splní výše uvedená kritéria vyřčená Ústavním soudem, bude možno zahrnout pod režim svobody projevu.

Uvedené formy zásahů projevu do osobnostních práv mohou být dále doplněny dalšími dílčími kritérii, jež se budou vztahovat vždy na omezený okruh případů. Jako taková kritéria uvádí M. Bartoň:

1) Status osoby, do jejichž osobnostních práv je zasahováno, podle kterého je možno posunout kolizní hranici mezi svobodou projevu a osobnostními právy v souvislosti s tím, zda je výrokem dotčena osoba osobou veřejně činnou (např. předseda vlády) nebo veřejně známou (např. známý umělec).

⁶³ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 264.

⁶⁴ Herczeg, J. Meze svobody projevu. Praha: Nakladatelství Orac, 2004. s. 69.

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 12. 1997, sp. zn. II. ÚS 357/96.

2) Status autora sdělení, podle kterého lze například odlišit projev politika opoziční politické strany, u něhož je důležité zachovat co nejširší svobodu projevu s ohledem na vítanou pluralitu názorů a ochranu demokracie. Rovněž otázka, jak veřejně známou osobou je autor výroku, je důležitá pro určení, zda jeho projevem již nebylo zasáhnuto do osobnostního práva jiné osoby. Je legitimní, bude-li veřejným činitelům kladena větší míra odpovědnosti za vyslovené výroky než jiným osobám.⁶⁶ Zvláštní postavení v tomto ohledu má tisk a ostatní média, kterým je v otázce rozsahu svobody projevu poskytnuta zvláštní ochrana.

3) Obsah projevu může ovlivnit posouzení tohoto projevu jako zásahu do osobnostních práv. Obecně přijímaným faktem je, že politické projevy nebo i projevy týkající se veřejného zájmu požívají širší ochrany než projevy ostatní.

4) Kritérium úmyslu, cíle a motivu se týká výhradně původce daného projevu. Čím více je na straně autora difamujícího výroku patrná snaha dobrat se pravdy a verifikovat údaje, resp. vynaložení potřebné profesní pečlivosti apod., tím více bude potřeba zohlednit váhu svobody projevu.⁶⁷ Toto kritérium může být taky velmi důležité pro určení, zda byl určitým projevem spáchán trestný čin (např. k spáchání trestného činu pomluvy je nutný úmysl).

4.2 Meze svobody projevu v souvislosti s bezpečností státu a veřejnou bezpečností

V krajních případech se může svoboda projevu dostat do kolize i s tak důležitými principy, jako je bezpečnost státu, popř. veřejná bezpečnost. Pod problematiku bezpečnosti státu lze zahrnout zájem na územní celistvosti a obranyschopnosti země a také zájem na zachování disciplíny v ozbrojených složkách. Ochrana veřejné bezpečnosti pak bude zahrnovat i předcházení zločinnosti, zájem na zachování veřejného pořádku či klidu a ochranu státních orgánů.⁶⁸ Důležitou oblastí spojenou s bezpečností státu jsou i utajované informace, z pohledu svobody projevu tedy omezení

⁶⁶ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 266.

⁶⁷ Tamtéž, s. 269.

⁶⁸ Bartoň, M. Svoboda projevu a její meze v právu ČR. Praha: Linde Praha, a.s., 2002. s. 100.

jejich šíření. Stěžejní právní úprava bezpečnosti státu je zakotvena v ústavním zákoně č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. V tomto ústavním zákoně je zakotvena velmi závažná pravomoc vlády (v souvislosti s vyhlášením nouzového stavu) vymezit, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou základních práv a svobod omezují, a které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají.⁶⁹ Zmíněným zvláštním zákonem je zák. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů, který v § 5 písm. a) až f) obsahuje taxativní výčet práv, která lze za nouzového stavu nebo za stavu ohrožení státu omezit. Právo na svobodu projevu se v tomto výčtu nevyskytuje, lze proto dovést, že svoboda projevu ve smyslu čl. 17 Listiny základních práv a svobod není v tomto režimu omezitelná. Jakousi formu nuceného projevu, ovšem pouze ve vztahu k provozovateli rozhlasového nebo televizního vysílání, můžeme spatřovat v ustanovení § 30 téhož zákona, který zakotvuje povinnost „*bez náhrady nákladů na základě žádosti orgánů krizového řízení neprodleně a bez úpravy obsahu a smyslu uveřejnit informace o vyhlášení krizových stavů a nařízených krizových opatřeních při krizových stavech.*“

Utajované informace definuje zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací. Podle § 2 písm. a) tohoto zákona je utajovanou informací „*informace v jakékoliv podobě zaznamenaná na jakémkoliv nosiči označená v souladu s tímto zákonem, jejíž vyřazení nebo zneužití může způsobit újmu zájmu České republiky nebo může být pro tento zájem nevýhodné, a která je uvedena v seznamu utajovaných informací.*“⁷⁰ Trestněprávní postih a zároveň omezení svobody projevu nalezneme v trestním zákoníku v § 316 - § 318, kde jsou upraveny trestné činy vyzvědačství a ohrožení utajované informace, které lze spáchat i pouhou nedbalostí.

Do oblasti státní bezpečnosti, resp. projevů, které ji narušují, bychom mohli zařadit také hanobení státu a jeho symbolů. Trestněprávní ochrana České republiky a některých jejích institucí včetně hlavy státu před veřejným hanobením již byla z právního řádu ČR vypuštěna.⁷¹ Dnes již zrušený trestní zákon obsahoval do roku 1998 skutkovou podstatu, která za trestný čin označovala veřejné hanobení České republiky, jejího

⁶⁹ Čl. 6 odst. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁰ Seznam utajovaných informací vydává vláda svým nařízením.

⁷¹ Bartoň, M. Svoboda projevu a její meze v právu ČR. Praha: Linde Praha, a.s., 2002. s. 102.

Parlamentu, vlády nebo Ústavního soudu.⁷² Tato ustanovení trestního zákona však byla zrušena Ústavním soudem s poukazem na to, že se jedná o nadbytečnou ochranu a hanobení uvedených státních institucí nedosahuje takové intenzity, aby bylo nutno použít trestněprávní úpravy a omezit tak svobodu projevu vyšší mírou, než je s ohledem na čl. 17 Listiny přípustné. Pod pojem hanobení republiky bylo možno podřadit potupení jejích symbolů⁷³, kterými jsou dle § 1 odst. 1 zák. č. 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů České republiky a o změně některých zákonů: státní znak (malý a velký), státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť a státní hymna. Upuštěním od trestněprávní úpravy hanobícího jednání však státní symboly nezůstaly zcela bez ochrany. Český právní řád dnes poskytuje státním symbolům ochranu již zmíněném zákoně o užívání státních symbolů České republiky a o změně některých zákonů. Podle § 13 odst. 1 tohoto zákona se „*fyzická osoba dopustí přestupku tím, že zneužije, úmyslně poškodí nebo hrubě zneváží státní symbol České republiky*“. Sankcí za toto jednání je uložení pokuty do výše 10.000,- Kč. Dalším možným postihem hanobení státních symbolů, který se však již netýká fyzických osob, ale pouze osob právnických a podnikajících fyzických osob, je v § 13a odst. 1 písm. a) až d) zák. č. 352/2001Sb. upravený správní delikt, který sankcionuje užití státních symbolů v rozporu se zákonem.

Pokud bezpečností státu máme na mysli především ochranu státu, jeho ústavních činitelů, symbolů či demokratického zřízení, mohli bychom pojmem „veřejná bezpečnost“ spatřovat především ochranu společnosti i jednotlivců zdržujících se na území státu, případně také státních orgánů. Omezení svobody projevu můžeme nalézt v trestním zákoníku, který zakotvuje postih několika trestných činů ohrožujících veřejný pořádek. Jde o trestné činy šíření poplašné zprávy (§ 357) a výtržnictví (§ 358). Trestný čin výtržnictví se vztahuje i na jednání spočívající ve vyslovení názoru, popř. i sdělení informace, pokud k nim dojde nevhodným způsobem či na nevhodném místě tak, aby byla naplněna skutková podstata.⁷⁴ Šířením poplašné zprávy je myšleno způsobení

⁷² § 102 – 103 zák. č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění účinném do 31. 12. 1997.

⁷³ Bartoň, M. Svoboda projevu a její meze v právu ČR. Praha: Linde Praha, a.s., 2002. s. 106.

⁷⁴ Bartoň, M. Svoboda projevu a její meze v právu ČR. Praha: Linde Praha, a.s., 2002. s. 132 – 133; § 358 odst. 1 zák. Č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, uvádí: Kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti zejména tím, že napadne jiného, hanobí hrob, historickou nebo kulturní památku, anebo hrubým způsobem ruší přípravu, průběh nebo zakončení organizovaného sportovního utkání, shromáždění nebo obřadu lidí, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

nebezpečí vážného znepokojení alespoň části obyvatelstva nějakého místa tím, že je rozšiřována poplašná zpráva, která je nepravdivá. Podmínkou je zde pachatelovo vědomí o tom, že jím rozšiřovaná zpráva je nepravdivá. Takto rozšiřovaná zpráva musí mít schopnost vyvolat znepokojení části obyvatelstva, zpravidla tak půjde o výroky, které jsou prezentována jako fakta, čili skutková tvrzení. Pokud by byl prezentován soukromý názor jedince (hodnotící soud), jen stěží můžeme předpokládat, že vyvolá paniku.

Samostatným okruhem projevů, které mohou ohrozit veřejnou bezpečnost, jsou projevy extremistické a subverzivní (podvratné). Extremistickými projevy, zejména jejich podmnožinou, kterou jsou projevy zpochybňující genocidu Židů během 2. světové války se blíže věnuji v následující kapitole. Subverzivní projevy jsou namířeny zpravidla proti demokratickému uspořádání státu, nikoli proti skupině obyvatel. Cílem těchto projevů je tedy propagace totalitních režimů či jejich dílčích projevů (vláda jedné strany, zrušení soukromého vlastnictví apod.) nebo například vyzývání k násilnému převratu.

4.3 Meze svobody projevu v souvislosti s ochranou veřejného zdraví a mravnosti

Další oblastí, která určuje meze svobody projevu je ochrana veřejného zdraví a ochrana mravnosti. Na první pohled by se mohlo zdát, že svoboda projevu se s právem na ochranu zdraví (čl. 31 Listiny) do kolize dostat nemůže. Může projev někomu způsobit újmu na zdraví? Ano, pouze však nepřímo. Základním prostředkem ochrany zdraví v souvislosti se svobodou projevu je omezení propagace látek, které lidskému zdraví škodí. Omezení propagace zdraví škodlivých látek můžeme spatřovat ve dvou rovinách. První je zákaz svádět, podporovat nebo podněcovat druhého k zneužívání návykové látky. Svádění, podporování a podněcování jsou pojmy, které můžeme bez obtíží přiřadit k množině projevů. Trestní zákoník takovéto jednání postihuje dle § 287 trestným činem „šíření toxikomanie“. Druhou rovinou omezení projevů za účelem ochrany zdraví je omezení projevů v médiích, zejména pak v reklamách, kde je projev

omezen v možnosti propagace tabákových a alkoholických výrobků. Pro ilustraci uvedme ustanovení § 4 zák. č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy:

„Reklama na alkoholické nápoje nesmí:

- a) nabádat k nestřídmému užívání alkoholických nápojů anebo záporně či ironicky hodnotit abstinenci nebo zdrženlivost,*
- b) být zaměřena na osoby mladší 18 let, zejména nesmí tyto osoby ani osoby, které jako mladší 18 let vyhlížejí, zobrazovat při spotřebě alkoholických nápojů nebo nesmí využívat prvky, prostředky nebo akce, které osoby mladší 18 let oslovují,*
- c) spojovat spotřebu alkoholu se zvýšenými výkony nebo být užitá v souvislosti s řízením vozidla,*
- d) vytvářet dojem, že spotřeba alkoholu přispívá ke společenskému nebo sexuálnímu úspěchu,*
- e) tvrdit, že alkohol v nápoji má léčebné vlastnosti nebo povzbuzující nebo uklidňující účinek anebo že je prostředkem řešení osobních problémů,*
- f) zdůrazňovat obsah alkoholu jako kladnou vlastnost nápoje.“*

Reklama je velmi specifickým prostředkem, který slouží k nabádání široké veřejnosti zakoupit nebo jinak využít určitý produkt. Svoboda projevu je v této oblasti omezena i v jiných ohledech než pouze kvůli ochraně zdraví, zakázána je kupříkladu reklama uvádějící nepravdivé nebo zkreslené údaje, reklama skrytá, podprahová reklama a podobně.

U ochrany zdraví vyvstal problém s určením, zda může projev zdraví ohrozit. U ochrany mravnosti tento problém odpadá. Není pochyb o tom, že některé projevy mravnost výrazně narušují. Těžkosti přicházejí ovšem ve chvíli, kdy se pokusíme definovat pojem „mravnost“. Tento pojem můžeme popsat téměř výhradně prostřednictvím hodnotových soudů, objektivní kritérium bychom hledali jen stěží. To, že jednotliví lidé či jejich skupiny mají jinou představu o tom, co je mravné či nemravné, je do jisté míry přirozené a závisí na řadě faktorů: počínaje výchovou, životními zkušenostmi či věkem a konče např. náboženským vyznáním.⁷⁵ Z roviny

⁷⁵ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 264.

pouhých akademických diskuzí se definice mravnosti dostává ve chvíli, kdy se stát rozhodne určité nemravné projevy regulovat, omezovat, či přímo zakazovat.⁷⁶ Není bez zajímavosti, že dodnes závazná je pro Českou republiku Mezinárodní úmluva o potlačování obchodu s necudnými publikacemi a jich rozšiřování, která byla vyhlášena pod. č. 96/1927 Sb. Hranice mravnosti byly před téměř sto lety jistě na jiné úrovni, než je tomu dnes. Pro toto tvrzení hovoří i ustanovení § 191 trestního zákoníku, které sankcionuje šíření pornografie. Pornografie však v tomto případě musí znázorňovat násilí či neúctu k člověku nebo zobrazovat pohlavní styk se zvířetem. „Běžná“ pornografie u nás není jakkoli omezována⁷⁷, přičemž ujednání výše zmíněné úmluvy, které požaduje, „*aby byl potrestán, kdo zhotovuje nebo má na skladě necudné spisy, výkresy, rytiny, malby, tiskoviny, obrazy, návěští, odznaky, fotografie, kinematografické filmy nebo jiné necudné předměty, za účelem obchodování s nimi, jich rozšiřování nebo veřejného vystavování*“, jsou dnešním hranicím mravnosti velmi vzdálená. Dnešní právní řád ČR chápe mravnost téměř výhradně v souvislosti se sexuálně zaměřenými projevy a ustanovení § 191 je v trestním zákoníku jediným, které omezuje svobodu projevu z důvodu ochrany mravnosti. Nedodržení hranice mravnosti je dále součástí skutkové podstaty trestného činu výtržnictví, kterého se lze dopustit „hrubou neslušností“. Další omezení nalezneme v § 47 odst. 1 písm. c) přestupkového zákona, podle kterého se „*přestupku dopustí ten, kdo vzbudí veřejné pohoršení*“. Zde pak bude okruh postihnutelných projevů širší a lze předpokládat, že do něj budou spadat i jiné projevy než pouze projevy sexuálního charakteru.⁷⁸

Závěrem této kapitoly si dovoluji krátce zauvažovat nad možným negativním omezováním svobody projevu dnešními médii. Judikatura převážně Evropského soudu pro lidská práva opakovaně zdůraznila pozitivní roli médií, jakožto iniciátorů veřejné diskuze, kde se střetávají nejrůznější myšlenky, kde je společnosti přibližováno politické dění v zemi a je jim tak umožněno na názory a kroky politiků reagovat, a kde dochází k širokým možnostem osobního názorového vyjádření. Odmyslíme-li si tzv. média veřejnoprávní, tedy ta, jež jsou ovládána státem a jež by měla splňovat co

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Do boje proti pornografii se v nedávné době pustil britský premiér D. Cameron, který požaduje zablokování všech pornografických materiálů, které jsou přístupné na internetu.

⁷⁸ Jako „veřejné pohoršení“ byla v minulosti v České republice označována výstava Bodies, jejíž expozici tvořily preparované lidské ostatky, a jež měla návštěvníky seznámit s fungováním lidského těla.

nejvyšší míru objektivitu poskytovaných informací, dostaneme nepřeborné množství televizních a rozhlasových kanálů, novin a časopisů, které spadají do sféry soukromé. Je vůbec možné, aby informace proudící z těchto soukromých sdělovacích prostředků byly zcela objektivní a nezkreslené? Domnívám se, že nikoliv. Vlastníci mediálních obchodních společností, kteří často provozují celou řadu jednotlivých sdělovacích prostředků, určují (byť třeba malou měrou) myšlenkovou linii poskytovaných informací. Volný trh myšlenek, o kterém pojednával, J. S. Mill tak v dnešní době úplně volný není. Do popředí se dostávají myšlenky konformní s ideovým zaměřením největších hráčů na mediálním trhu. Není to tedy pouze zákon, který stanovuje meze svobody projevu, ale jsou to i média, která rozhodují, jaký názor se dostane do popředí, a tím do povědomí veřejnosti.

5. Svoboda projevu a popírání holokaustu

Je tomu téměř 70. let ode dne, kdy skončil nejkrvavější válečný konflikt v lidských dějinách – druhá světová válka. I po tak dlouhé době je pro celosvětovou společnost toto temné období stále živým tématem. Televize i ostatní média nám takřka denně přinášejí, zejména prostřednictvím dokumentárních pořadů, informace o různých oblastech, kterých se tento konflikt dotkl. Nežřídkou kdy se objeví nové zajímavé svědectví, ztracený dokument nebo jiný artefakt, osvětlující konkrétní válečnou událost. I tak ovšem běžný občan předpokládá, že příčiny, průběh i důsledky druhé světové války byly pečlivě zmapovány, viníci byli označeni a spravedlivě potrestáni. Jistě jsou i tací, kterým se neustále omílání tohoto tématu příliš nezamlouvá. Jsou však i lidé, kteří se s oficiálními závěry a historickými poznatky nespokojí. Mezi nimi vznikla až překvapivě krátce po druhé světové válce skupina tzv. revizionistů, kteří podrobili druhou světovou válku, a to zejména její nejkřutější výsledek, kterým byl židovský holokaust, kritickému pohledu. Dospěli k překvapivému závěru: holokaust nebyl, resp. nebyl takový, jak o něm referují sdělovací prostředky a jak je již po desetiletí přijímán většinou společností. V současnosti naprostá většina lidí, kteří se s takovým názorem setkají, považuje tento závěr za nanejvýš absurdní a lživý. Jsem přesvědčen, že každý občan žijící v České republice byl alespoň jednou v životě konfrontován se svědectvím člověka, jenž holokaust přežil. Samozřejmě existuje nepřeberné množství materiálů, ať už obrazových nebo jiných, které dokládají rozsah systematického vyhlazování Židů v Evropě. Jak již bylo řečeno, v dnešní době jsou názory popírající nebo zlehčující holokaust považovány za jakýsi exces malé skupiny pseudohistoriků. Zajisté je to dáno stále aktuálním tématem druhé světové války, současným narůstáním pravicového extremismu i tím, že lidé, jež druhá světová válka přímo zasáhla, jsou stále naživu. Jaký ovšem bude postoj k této otázce za několik desetiletí, kdy žádný svědek holokaustu již nebude moci podat své osobní svědectví? Bude stále společnost názorově jednotná nebo myšlenky popíračů holokaustu zapustí kořeny a budou sílit? Jsem toho názoru, že toto téma, úzce spojené se svobodou projevu, je natolik důležité, že by mělo být přiblíženo veřejnosti, a to jak právní tak laické. Téma tzv. osvětimské lži bylo zároveň důvodem, pro který jsem se rozhodl psát diplomovou práci o svobodě projevu a jejích mezích.

Považuji za vhodné nejprve osvětlit názory, souhrnně označované jako popírání holokaustu. V roce 2000 byl anglickým High Court of Justice vynesena rozsudek ve věci David Irving proti Deborah Lipstadtové. David Irving, tento nejznámější revizionista a popírač holokaustu se před soudem jako žalobce domáhal satisfakce z urážky na cti, které se podle něj měla dopustit historička Deborah Lipstadtová, když jej ve své knize Popírání holokaustu: Sílicí útok na pravdu a paměť, označila za jednoho z nejnebezpečnějších popíračů holokaustu. Žaloba byla zamítnuta a soudce Gray potvrdil, že Irving je aktivním popíračem holokaustu, antisemitou a rasistou, který z ideologických důvodů trvale a úmyslně překrucoval a manipuloval historické důkazy, a definoval základní teze popíračů holokaustu takto:⁷⁹

1. Židé nebyli zabíjeni v plynových komorách nebo přinejmenším ne ve významném rozsahu;
2. nacisté neměli žádnou strategii a neučinili žádný systematický pokus vyhladit evropské židovstvo, tito mrtví byli důsledkem individuálních excesů, které neschválila vyšší úroveň velení;
3. počet zabitých Židů nešel do milionů a skutečný počet obětí byl mnohem nižší;
4. holokaust je do značné míry nebo zcela mýtus vymyšlený během II. světové války spojeneckými propagandisty a udržovaný po válce Židy k získání finanční podpory pro nově vytvořený stát Izrael.⁸⁰

Tyto myšlenky by se daly označit jak jako popírání holokaustu, tak jeho zlehčování. V tomto smyslu se tábor popíračů holokaustu rozděluje na „tvrdé“ a „jemné“. První skupina tvrdí, že k holokaustu nedošlo vůbec a že tvrzení, podle kterého během druhé světové války zahynulo v koncentračních táborech kolem šesti milionů Židů, je jednoduše prostou lží. Věcné důkazy, jako fotografie, filmové záběry, sezamy osob internovaných v táborech, zabavený majetek a podobně jsou pak podle tzv. tvrdých popíračů holokaustu pouze precizně provedeným podvrhem. „Jemní“ zastánci myšlenky neexistence holokaustu tvrdí, že Židé skutečně byli zajati v táborech, ale zemřeli jen v omezeném počtu na různé nemoci a jiné válečné strasti, nebo že genocida nebyla

⁷⁹ Herczeg, J. článek K trestnímu postihu osvětimské lži, časopis Trestní právo, roč. 2002, č. 7-8, str. 2.

⁸⁰ Rozsudek High Court of Justice, Queen's Bench Division ze dne 11. 4. 2000, č.j. 1996-I-1113.

výsledkem systematické nacistické politiky, ale pouze prací extrémních nacistických živelů.⁸¹

Ať už patří popírači holokaustu do jedné nebo druhé skupiny, jedno mají téměř všichni společné – jsou to antisemité. Pokud vůbec existuje malá skupina popíračů holokaustu, kteří jsou o neexistenci plynových komor a masového vyvražďování Židů a jiných rasových a národnostních skupin přesvědčeni ryze na základě vědeckého bádání, přičemž nemají osobní antisemitský postoj k tomuto tématu, jde bezesporu o naprosté výjimky. Popírání holokaustu je tedy jedním z projevů antisemitismu. Podle jedné z definic pojmu antisemitismus jde o: „Určitý způsob vnímání židů, který lze vyjádřit jako nenávisť vůči židům. Slovní a fyzické projevy antisemitismu jsou zaměřeny proti židovským nebo nežidovským osobám a/nebo jejich majetku, proti institucím židovské komunity a náboženským zařízením. Podobné projevy mohou být namířeny také proti státu Izrael, jako představiteli židovského národa. Antisemitismus často obviňuje židy ze spiknutí s cílem poškodit lidstvo a nezdědka na židy svádí vinu za to, že se právě něco nedaří.“⁸²

Antisemitismus se samozřejmě může projevovat nejrůznějšími způsoby a popírání holokaustu má dnes v rámci těchto projevů pouze malý podíl. Hlavní nebezpečí, které ovšem spatřuji v popírání holokaustu jako prostředku antisemitismu je v jeho proklamovaném vědeckém základě. Vědecký směr označovaný jako historický revizionismus, ke kterému se většina popíračů holokaustu hlásí, není sám o sobě ničím zavrženíhodným. Jde ve své podstatě o disciplínu, která má za úkol v souvislosti s novými poznatky přehodnocovat historická fakta a události. V moderním právním státě by mělo být nepřípustné, aby určité historické téma bylo a priori vyloučeno jako předmět kritického zkoumání. Žádný historik by neměl být nucen přijímat a zastávat názory bez možnosti učinit si o daném předmětu zkoumání názor vlastní. Jak již bylo uvedeno výše, je druhá světová válka a samozřejmě i holokaust předmětem historického bádání i v současnosti. Jak je to tedy se svobodou vědeckého bádání? V českém právním řádu je svoboda vědeckého bádání zakotvena v čl. 15, odst. 2 Listiny

⁸¹ Egelstone, R. Postmodernismus a popírání holokaustu. Praha: Triton, 2005. přeložil Vacek L. s. 13.

⁸² Wagnerová E. in Wagerová, E.; Šimáček, V.; Langášek, T.; Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. s. 381.

základních práv a svobod. Toto subjektivní právo náleží každému, nikoliv jen profesionálním vědcům či významným pracovníkům. Veřejná moc nesmí jednostranně ovlivňovat směřování vědeckého bádání co do zaměření a metod nebo sankcionovat dosažení určitých výsledků. Nikdo nesmí být podroben opatřením, která by měla charakter nátlaku na vnitřní názory ve věcech poznatků vědy a vědeckých teorií. Základní právo v tomto kontextu pokrývá jak poznatky o vnějším světě, komplexnější vědecké teorie, tak i využívání vědeckých metod a přístupů (postupy *lege artis*).⁸³ Svobodně vědecky bádát může tedy kdokoliv bez ohledu na to, zda jde o odborníka s dlouholetou praxí a akademickým diplomem nebo pouze o zapáleného laika. Toto základní právo se týká postupů při vědeckém bádání a výsledku, kterého vědec dosáhne. U vědeckých postupů je to zejména právo vědce volit si zaměření, předmět a metody vědeckého zájmu, shromažďovat a uchovávat podklady pro výzkum, v určitém čase a místě jej provádět.⁸⁴ Svoboda vědeckého bádání se dále týká výsledku tohoto procesu, čímž se myslí svoboda vědce učinit o předmětu zkoumání libovolný závěr, zpravidla tedy závěr, ke kterému došel svým vědeckým bádáním. Ke svobodě vědeckého bádání můžeme konečně přiřadit i akademickou svobodu včetně jejího institucionálního projevu, kterým je autonomie univerzit a vysokých škol. Proto, abychom mohli zodpovědět otázku, zda lze zaštitit popírání holokaustu svobodou vědeckého bádání však bude podstatná pouze oblast průběhu a výsledku vědeckého bádání.

Souhrnně a s ohledem na vyložený obsah čl. 15 odst. 2 Listiny by se dalo říci toto: Vědecky bádát může kdokoli bez ohledu na vlastní profesi, kvalifikaci nebo dosažený stupeň vzdělání. Předmětem vědeckého bádání může být cokoli (tedy i otázka, zda holokaust skutečně proběhl, případně jakým způsobem a v jaké míře) a výsledkem vědeckého bádání může být jakýkoli závěr (otázka pravdivosti nebo obhajitelnosti takového závěru je podřadná). Zjednodušeně tedy můžeme uvést, že každý má právo dojít k závěru, že genocida Židů neproběhla, jakkoli se nám tento závěr může zdát absurdní. Svoboda vědeckého bádání se týká procesu bádání a jeho výsledku. Jinak je tomu u prezentace dosažených výsledků vědeckého bádání. V tomto okamžiku dle mého názoru svobodu vědeckého bádání nahrazuje svoboda projevu, včetně jejich

Wagnerová E. in Wagerová, E.; Šimáček, V.; Langášek, T.; Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. s. 381.

⁸⁴ Tamtéž.

zákonných limitů. Předpokládám že, pokud (byť vědecky) získaný poznatek překračuje limity poskytnuté svobodě projevu, je nutno veřejné šíření tohoto názoru sankcionovat. Šíření výsledku vědeckého bádání (pokud jde o výsledek nehmotný jako názor, postoj, stanovisko apod.) již nepožívá ochrany, kterou zaručuje svoboda vědeckého bádání (jak již bylo uvedeno, tato ochrana končí dosažením výsledku vědeckého bádání), ale dostává se do sféry jiného základního práva, kterým je svoboda projevu. Pokud je v právním řádu určitého státu popírání holokaustu právně sankcionováno (jako v České republice, viz níže), nemůže se osoba, která se dopustí tohoto protiprávního činu, úspěšně dovolávat práva na svobodu vědeckého bádání, pokud své závěry popírající holokaust veřejně projevila.

Skutečnost, že popírači holokaustu zaštiťují své myšlenky vědeckým bádáním, jsou kromě roviny právní rovněž problémem v rovině sociologické. Pokud zveřejníme jakýkoliv názor označený jako vědecký, nalezne zpravidla více příznivců než názor shodného obsahu, který za vědecký neoznačíme. Tento jev je ve společnosti hluboce zakořeněný a nepředpokládám, že by bylo možno mu jakkoliv předcházet. Podstatou tohoto jevu je skutečnost, že jedinec, který určitému tématu nerozumí, má tendenci přebírat názor od autorit v daném oboru. Pokud bychom popírači holokaustu dopřáli označení „historik“, tedy vědec, a dali mu možnost veřejně šířit jeho myšlenky, určitá malá část laické společnosti by byla vystavena dilematu, zda má dát za pravdu vědci, který holokaust uznává nebo tomu, který jej popírá. Našli by se jistě tací, kteří by názory popírače holokaustu vyhodnotili jako pravdivé. Taková úvaha se v současnosti může jevit jako krajně absurdní, je však třeba zopakovat, že jen díky tomu, že téma holokaustu je stále velmi často probíráno a naprostá většina společnosti tak má pravdivé informace, jsou názory popíračů přijímány jako konspirační teorie z úst několika podivínů. Otázkou je, zda bude stejný stav panovat i za sto nebo dvě stě let. Nikdo by si jistě nepřál, aby měli potomci současných generací v učebnicích dějepisu větu: „Pojmem holokaustem označujeme systematické vyvražďování Židů, případně i jiných národnostních a etnických skupin. K holokaustu mělo v minulosti dojít v Evropě v 20. století během 2. světové války. Názory historiků na to, zda holokaust skutečně proběhl či nikoliv se různí, někteří považují důkazy o holokaustu za podvrh.“

Škodlivost myšlenek zpochybňujících holokaust je velmi závažná. V dnešní době se více pozornosti věnuje přímému antisemitismu a vzrůstajícímu počtu sympatizantů s neonacistickými a jim podobnými skupinami. Skrytý antisemitismus ve formě popírání holokaustu však má na společnost stejně zhoubný vliv, je však daleko zákeřnější a hůře postihnutelný právě pro jeho zdánlivě menší škodlivost a nenápadnost. Bylo by jistě nanejvýše žádoucí, aby se ve společnosti věnovala popírání holokaustu stejná pozornost jako přímé propagaci nacismu.

5.1 Trestnost popírání holokaustu v právním řádu České republiky

Popírání holokaustu je v České republice trestným činem. Znaky tohoto trestného činu jsou vyjádřeny v §405 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku takto:

„Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické, komunistické nebo jiné genocidium nebo jiné zločiny nacistů a komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“

Toto ustanovení je v rámci českého právního řádu důležitým konkrétním omezením svobody projevu. Obdobná skutková podstata byla do dnes již zrušeného trestního zákona zařazena novelou účinnou od 1. prosince 2000. Trestním zákoníkem účinným od 1. ledna 2010 byla pak tato skutková podstata přejata. Dle důvodové zprávy je cílem nové úpravy zavést sankci za pokusy bagatelizovat, popírat, zlehčovat či ospravedlnit zločiny jak z doby nacistické okupace, tak z doby komunistické totality.⁸⁵ Tato zvláštní skutková podstata byla do právních řádů ostatních evropských států přijímána od 90. let minulého století jako reakce na vrůstající množství historických revizionistů a jiných antisemitistických skupin, kteří veřejně popírali nebo zlehčovali holokaust.

Trestní postih výše popsaného jednání se jeví jako nejučinnější. Tím, že se zákonodárce rozhodl trestně postihovat šířitele určitého názoru, se však dostal na poněkud tenký led. Problémem není primárně samotný postih popíračů holokaustu či jiné genocidy, spíše možný nežádoucí preventivní efekt, který může v hraničních případech odrazovat od

⁸⁵ Herczeg, J. Meze svobody projevu, Praha: Nakladatelství Orac, 2004. s. 104.

vstupu do diskusí o historii.⁸⁶ Zároveň se setkáváme i s argumenty, které zpochybňují úpravu této problematiky v trestním zákoníku. Nejčastější námitka, které se proti ustanovení § 405 objevují, je vytýkaná neústavnost, protože nezákonně omezuje svobodu projevu.

K této námitce by se dalo uvést, že samotná Listina základních práv a svobod v čl. 17 odst. 4 povoluje omezení svobody projevu zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Jde tedy o posouzení, zda ustanovení § 405 Trestního zákoníku vyhovuje podmínce čl. 17 odst. 4 Listiny. V roce 1992 řešil Ústavní soud ČSFR otázku, zda je ustanovení § 260 odst. 1 a § 261 Trestního zákona č. 140/1961 Sb. v souladu s Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách. Ustanovení § 261 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., tedy dnes již zrušeného trestního zákona je téměř totožný s ustanovením § 403 v současnosti účinném Trestním zákoníku. Toto ustanovení zní:

„Kdo založí, podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.“

Ustanovení § 405 Trestního zákoníku je ve vztahu subsidiarity k ustanovení § 403 Trestního zákoníku a do doby, než byla do trestního zákona přijata zvláštní skutková podstata, bylo popírání, zpochybňování, schvalování nebo ospravedlňování nacistických, komunistických nebo jiných genocid posuzováno právě podle citovaného ustanovení. Federální ústavní soud rozhodl ve věci shody ustanovení trestního zákona s Listinou tak, že shledal, že hnutí, která prokazatelně směřují k potlačení občanských práv nebo k hlásání vymezené záště, ať jsou jakkoli pojmenovaná a zdůvodňovaná jakýmkoli ideály či cíli, ohrožují demokratický stát, jeho bezpečnost a bezpečnost jeho občanů; jejich zákonný zákaz je proto nezbytným opatřením k omezení svobody projevu a svobody sdružovací ve smyslu čl. 17 odst. 4 a čl. 20 odst. 3 Listiny základních

⁸⁶ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 218.

práv a svobod.⁸⁷ Tento závěr lze bezpochyby vztáhnout i k otázce ústavnosti § 405 Trestního zákoníku.

Zákonné omezení svobody projevu prostřednictvím trestněprávní normy považují za krajní, nicméně nejúčinnější obranu proti takovým projevům, které by byly schopny ohrozit určité skupiny obyvatel, jak je tomu například v hlásání tzv. osvětimské lži. Nejzávažnější nebezpečnost popírání holokaustu netkví v jeho nepravdivosti a morální zavrženíhodnosti, ale v tom, že rehabilitací nacistických zločinů, kterých se dopustili během druhé světové války, by byla poskytnuta živná půda těmto extremistickým silám, což by znamenalo přímé ohrožení skupin obyvatel, jako jsou Židé a Romové. Neúčinný či nedůsledný boj proti krajně pravicovým radikálům (tedy i proti popírání holokaustu) by mohl v konečném důsledku vést k ohrožení demokratických základů státu. Michal Bartoň s trestním postihem popírání zpochybňování či ospravedlňování jakékoli historické události spíše nesouhlasí⁸⁸, já jsem naopak toho názoru, že pouze trestními normami mohou být postihnuty takové projevy, které mohou ohrozit životy příslušníků menšin. Je třeba vdát se malé části svobody projevu, abychom zabezpečili práva a svobody ještě důležitější.

⁸⁷ Nález ÚS ČSFR Pl. 5/92.

⁸⁸ Bartoň, M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. s. 220.

6. Projevy v Parlamentu aneb je přijetí úplatku projevem?

Pokud jde o svobodu projevu, setkáváme se v Poslanecké sněmovně a v Senátu se zvláštním režimem, který je samostatně právně upraven, a to v článku 27, odst. 2 Ústavy ČR, který stanoví, že:

„Za projevy učiněné v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo v jejich orgánech nelze poslance nebo senátora trestně stíhat. Poslanec nebo senátor podléhá jen disciplinární pravomoci komory, jejímž je členem“.

Nejprve si dovoluji krátkou úvahu nad otázkou, proč máme v našem právním řádu takové ustanovení. Obě komory Parlamentu jsou místem, kde se střetávají názory občanů volených zástupců, kteří prosazují postoje své a ještě častěji postoje politických stran, jimiž jsou členy. Legislativní proces a jeho přesná pravidla jsou velmi důležitou součástí demokratického uspořádání státu a přímo ovlivňuje každodenní život všech občanů České republiky. Při jednání Poslanecké sněmovny a Senátu dochází nezdědky k projevům, jež jsou svou povahou specifické. Politický boj sebou nese mnohdy přehnané, útočné, nenávistné či jinak vyhocené výroky, které odrážejí skutečnost, že v Poslanecké sněmovně a Senátu zasedají ústavní činitelé z širokého politického spektra a jejich názory se tak v mnoha ohledech liší. Obě komory Parlamentu, jak je s ohledem na jejich poslání chápu já, by měly být výstavní síní demokratického státu. Názory, které v nich zaznívají, by měly být co nejotevřenější a jejich restrikce co nejmenší, aby bylo dosaženo pro společnost pozitivních změn. V tomto ohledu pokládám názory a postoje poslanců a senátorů, a tím i jejich projevy, za privilegované. Myslím, že ústavní vynětí projevů poslanců a senátorů z běžného režimu lze zdůvodnit i historickým vývojem. Spolu se vznikem konstitučních monarchií a rozdělení zákonodárné moci mezi panovníka (jenž měl do té doby zákonodárnou moc více méně ve svých rukou) a parlament, přichází potřeba zabezpečit část veřejné moci, která byla parlamentu svěřena, před pokusy tuto moc uzurpovat. Institut imunity vznikl ve středověku, aby chránil parlament před libovůlí a pronásledováním ze strany panovníka a vládní moci. Jeho zavedení vycházelo i z představy, že odnětí člena parlamentu jeho parlamentním povinností znamená větší poškození veřejných zájmů, než jeho vyjmutí z obecné

spravedlnosti, obecně platných norem, zejména trestních.⁸⁹ S tímto problémem se v historii potýkala i rakousko-uherská monarchie, když se po revolučním roce 1848 jen těžko hledala shoda o rozdělení pravomocí mezi císaře a Říšský sněm. Ideové kořeny dnešní ústavní úpravy projevů poslanců a senátorů spatřuji právě v tomto historickém vývoji.

Vraťme se však do současnosti. V roce 2013 dospěl Nejvyšší soud České republiky k závěru, jenž se týká výkladu čl. 27 odst. 2 Ústavy, a který je v očích veřejnosti (a nejen té) značně kontroverzní. Nejprve zde krátce nastíním skutkový průběh, na jehož základě Nejvyšší soud ČR rozhodoval.

V druhé polovině roku 2012 se v Poslanecké sněmovně schylovalo k projednání zákona o změně daňových, pojistných a dalších zákonů v souvislosti se snižováním schodků veřejných rozpočtů. Znění tohoto zákona se však nezamlouvalo několika poslancům z řad vládní koalice, reálně tedy hrozilo, že při hlasování budou tito poslanci proti přijetí zákona. Situace byla pro vládu o to vážnější, že se zmiňovaným zákonem byla spojena i žádost o vyslovení důvěry vládě. Tehdejší předseda vlády, aby předešel tomuto scénáři, nabídl oněm poslancům lukrativní posty ve státních nebo státem kontrolovaných institucích za to, že nebudou hlasovat proti přijetí zákona (resp. „balíčku zákonů“). Skupina „rebelujících“ poslanců se rozhodla složit poslanecký mandát a následně byl zákon Poslaneckou sněmovnou přijat.⁹⁰

V roce 2013 zahájit vrchní státní zástupce trestní stíhání obviněného poslance pro podezření ze spáchání trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby a trestného činu přijetí úplatku, kterých se tento poslanec měl dopustit během výkonu poslaneckého mandátu. Obviněný poslanec (t.č. ve vazbě) podal Nejvyššímu soudu ČR návrh na vynětí z pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Nejvyšší soud tento návrh projednal dne 16. 7. 2013 a rozhodl usnesením č.j. 3 Tcu 77/2013-65⁹¹ o vynětí tohoto

⁸⁹ Pavlíček, V. in Pavlíček, V.; Hřebejk, J. Ústava a ústavní řád České republiky, Svazek I.: Ústava České republiky. Praha: Linde Praha a.s., 1994. s. 97.

⁹⁰ Jelikož se níže popsané usnesení Nejvyššího soudu týká pouze jednoho ze zmíněných poslanců, bude dále popsán pouze průběh jeho případu.

⁹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2013, sp. zn. 3 Tcu 77/2013-65, dostupné na <http://www.nsoud.cz>.

poslance z pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Pro účely této práce je podstatné odůvodnění tohoto usnesení, jelikož přináší důležitý postoj Nejvyššího soudu k výkladu pojmu „projev“ ve smyslu čl. 27 odst. 2 Ústavy ČR.

Stejný názor, jaký v této věci zastává vrchní státní zástupce, zastává i Nejvyšší soud v otázce, zda je přijetí úplatku ve formě nabízené pracovní pozice trestným činem či nikoliv. Nejvyšší soud vyslovil závěr, že tomu tak je a nadále tak berme tuto otázku za jasnou a vyřešenou. Dále soud řešil v usnesení otázku, zda je možné jednání poslance subsumovat pod pojem „projev“. V této otázce došel k tomuto závěru:

„...Projev učiněný obviněným (poslancem) v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky tak není možné zakomponovat jako jeden ze znaků skutkové podstaty trestného činu, jehož se měl podle usnesení o zahájení trestního stíhání dopustit, tzn. v posuzované věci trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku a trestného činu přijetí úplatku podle § 331 odst. 1, odst. 3 písm. b) tr. zákoníku (kterých se měl dopustit jako spolupachatel). Pokud za daných okolností obviněný jako poslanec hlasoval o přijetí zákona (zdržel se hlasování) či vzdal se poslaneckého mandátu, nelze takové jeho jednání vztáhnout současně k naplnění všech znaků skutkových podstat již označených trestných činů, když takový projev je nejenom chráněn imunitou ve smyslu čl. 27 odst. 2 Ústavy, ale dosahuje již parametrů imunity (indemnity) z hlediska čl. 27 odst. 1 Ústavy. Podstatným však zůstává to, že v označeném období tak, jak je uvedeno ve skutkovém popisu shora, je obviněný chráněn imunitou poslance Parlamentu České republiky z hlediska čl. 27 odst. 2 Ústavy. Byť se popsané jednání obviněného jeví jako neetické či nekorektní, je současně zjevné, že jeho projev, kterým je nepochybně jeho hlasování v Poslanecké sněmovně (případně i to, že využil svého práva nehlasovat), stejně jako vzdání se mandátu poslance, je třeba vnímat jako projev poslance ve zřetelné souvislosti s výkonem jeho poslaneckého mandátu a na takový projev nezbyvá než vztáhnout ustanovení čl. 27 odst. 2 Ústavy. Za těchto okolností nelze takový postup (projev) poslance posunout až do roviny trestněprávních úvah.“

Nejvyšší soud ČR zde dle mého názoru nesprávně sloučil dvojí jednání poslance: přijetí úplatku a vzdání se poslaneckého mandátu. Následně pak soud jednání poslance plně zahrnul do oblasti projevů ve smyslu čl. 27 odst. 2 Ústavy ČR. V hodnoceném usnesení se Nejvyšší soud zabýval rovněž výkladem samotného pojmu, podle kterého:

„Projevem může být verbální vyjádření, není však vyloučena ani jiná forma – např. vyjádření se pokřikem, gestem, prostřednictvím transparentu, způsobu chování, typu oblečení aj. Podle extenzivního pojetí se projevy rozumí i písemná vyjádření, např. legislativní návrhy, podpisy na dokumentech, písemné interpelace, tedy „jakýkoli úřední úkon, jímž se poslanec či senátor projevuje při plnění svého mandátu v příslušné komoře Parlamentu“ (Ústava a ústavní řád České republiky - Pavlíček, Hřebejk, str. 151). Autoři vycházejí z toho, že projev je širší než výroky, což je pojem, který obsahovala Ústava 1920. Kromě historicko-jazykového zdůvodnění je možno rozšiřující interpretaci vyvodit i z toho, že není důvodu chránit imunitou verbální projevy a nechránit písemné projevy, ačkoliv mají v podstatě shodný význam – např. ústní a písemné interpelace. Podle komentáře (Sládeček, V., Mikule, V., Syllová, J., Ústava České republiky, 1. Vydání, C. H. Beck, Praha: 2007, s. 216) se projevem rozumí nejen výroky, ale i gesta, písemná podání, návrhy a jiné projevy vůle. Nejvyšší soud je toho názoru, že projev ve smyslu čl. 27 odst. 2 Ústavy by měl být vždy učiněn v souvislosti s výkonem mandátu poslance či senátora, ačkoli to není v tomto ustanovení výslovně uvedeno, avšak vyplývá to ze smyslu právní úpravy.“

S ohledem na to, co jsem napsal v předchozích kapitolách, se s takovým vymezením pojmu „projev“ ztotožňuji. Považuji za správné, že se v tomto případě soud držel poměrně extenzivního výkladu a jako projev označil neverbální vyjádření a dokonce i úřední úkony, které souvisí s charakterem funkce poslance popř. senátora a je proto vhodné tyto úkony považovat za projev.⁹² Vzdání se poslaneckého mandátu pak může být jako projev posouzeno a pohnutky, které k tomuto kroku poslance vedly, jsou druhořadé. V posuzovaném případě však není otázka hlasování, nehlasování či vzdání

⁹² Domnívám se, že úřední úkony mohou být považovány za úkon pouze ve smyslu čl. 27 odst. 2 Ústavy ČR a nikoliv za projev ve smyslu čl. 17 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Dle mého názoru tedy úřední úkon může být projevem pouze tehdy, učiní-li jej poslanec nebo senátor, přičemž k němu musí dojít v Poslanecké sněmovně, Senátu nebo jejich orgánech.

se mandátu podstatná. Důležitou skutečností je zde přijetí úplatku poslancem a nezáleží na tom, označíme-li v jednání poslance přijetí úplatku jako příčinu a vzdání se poslaneckého mandátu jako následek. Je tedy možné posoudit přijetí úplatku poslancem během výkonu jeho mandátu jako projev? Podle mého názoru nikoliv. Ve 3. kapitole této práce jsem se pokusil od odlišení projevu od ostatního jednání a jedním z uvedených rozlišovacích kritérií byla tzv. změna normativního prostředí. Pro zařazení jednání poslance, který přijal úplatek a jednání předsedy vlády, který mu tento úplatek nabídl, je toto kritérium velmi vhodné. Mezi příjemcem a poskytovatelem úplatku se totiž mění normativní prostředí. Příjemce se zavazuje nebo slibuje poskytovateli úplatku určité chování a ten poskytuje na oplátku určitou materiální nebo nemateriální hodnotu (tedy i pracovní pozici). Toto jednání je velmi podobné běžnému uzavírání smluv, které, jak je uvedeno ve zmíněné kapitole, není možno považovat za projev.

Nejvyšší soud téměř výhradně posuzoval otázku složení mandátu poslance a jeho možný trestněprávní důsledek. Vinou ne zcela jednoznačné argumentace však odůvodnění usnesení budí oprávněný dojem, že Nejvyšší soud považuje za projev ve smyslu čl. 27 odst. 2 Ústavy ČR i přijetí úplatku poslancem během výkonu poslaneckého mandátu, na který by se pak dle tohoto ustanovení vztahovala hmotněprávní exempce pro toto jinak trestně stíhatelné jednání. Na vině je ztotožnění dvou jednání, které sice mohly být v příčinné souvislosti, nicméně jejich obsahová i právní povaha je zcela rozdílná a je nutno je posuzovat přísně odděleně. Domnívám se, že je nepřipustné, aby přijetí úplatku v jakékoliv formě poslancem či senátorem na půdě Poslanecké sněmovny, Senátu nebo orgánech obou komor Parlamentu bylo považováno za projev ve smyslu čl. 27 odst. 2 Ústavy ČR. Ačkoliv předpokládám, že Nejvyšší soud neměl v úmyslu legitimovat korupční jednání v Parlamentu, nemůžu se ubránit dojmu, že k tomu vinou nedostatečné argumentace v hodnoceném usnesení, skutečně došlo.

7. Judikatura týkající se svobody projevu

V této poslední kapitole se zaměřím na nejznámější rozhodnutí Ústavního soudu České republiky a Evropského soudu pro lidská práva. Judikatura Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva hraje klíčovou roli v konkretizaci svobody projevu, jelikož toto lidské právo včetně jeho možných limitů je nejen v Listině základních práv a svobod, ale i v řadě mezinárodních úmluv, vyjádřeno v poněkud obecné podobě. Ústavní soud ČR i Evropský soud pro lidská práva se zabývají spornými případy, kdy svoboda projevu naráží na jiná práva a kdy je předem velmi obtížné určit, které z těchto práv dostane přednost.

7.1 Judikatura Ústavního soudu ČR

Ústavní soud České republiky jakožto nejvyšší článek české soudní soustavy hraje velmi důležitou roli ve výkladu čl. 17 Listiny. Níže proto uvedu dvě známá rozhodnutí, která judikaturu Ústavního soudu přiblíží.

Jedním z mediálně nejsledovanějších sporů, které se dostaly až před Ústavní soud, byla ústavní stížnost hudebního kritika J. Rejžka proti rozsudkům Vrchního soud v Praze a Nejvyššího soudu ČR⁹³. Těmito rozsudky byla J. Rejžkovi uložena povinnost uveřejnit v denním tisku omluvu adresovou známé české zpěvačce H. Vondráčkové a rovněž povinnost omluvit se dotčené zpěvačce i osobně. Předmětem sporu u nalézacího soudu byla skutečnost, že hudební kritik Rejžek v rozhovoru pro tisk mimo jiné uvedl, že H. Vondráčková „*neztratila kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky*“, a proto slaví dnes svůj *come back*.“ Podrobný průběh sporu u „nižších“ soudů není pro účely této práce podstatný. Podstatný je závěr Ústavního soudu ČR v nálezu, kterým rozhodl o ústavní stížnosti J. Rejžka. Ústavní soud konstatoval, že „*osoby veřejně činné, tedy politici, veřejní činitelé, mediální hvězdy aj., musí akceptovat větší míru veřejné kritiky než jiní občané. Důvod tohoto principu je dvojitý. Jednak se tím podporuje veřejná diskuze o veřejných věcech a svobodné utváření názorů. Co největší bohatost diskuze o věcech veřejných by měla být*

⁹³ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005.

státní mocí regulována jen v míře nezbytně nutné (srov. čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod). Současně tím stát akceptuje, že jeho mocenský zásah do svobody projevu, za účelem ochrany dobrého jména jiných občanů, by měl přijít subsidiárně, tedy pouze tehdy, pokud nelze škodu napravit jinak. Škodu lze napravit jinak než zásahem státu, např. užitím přípustných možností k oponování kontroverzních a zavádějících názorů. Tak lze často minimalizovat škodlivý následek sporných výroků mnohem efektivněji, než cestou soudního řízení.“ Tento závěr koresponduje s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (viz dále), přičemž Ústavní soud se na tuto skutečnost v odůvodnění nálezu také odvolává.

Podobným sporem, ovšem s politickým podtextem byl spor mezi novinářem I. Brezinou a M. Zemanem, který byl v době vzniku sporu předsedou vlády. M. Zeman veřejně, prostřednictvím sdělovacích prostředků, označil Brezinu jako zkorumpovaného novináře, který své články na podporu dostavby jaderné elektrárny Temelín píše na objednávku energetické společnosti. I. Brezina podal proti M. Zemanovi žalobu, s níž u soudu první instance uspěl, a M. Zemanovi byla uložena povinnost omluvit se prostřednictvím článku v tisku. Žalovaný se proti tomuto rozsudku odvolal, odvolací soud jeho námitkám vyhověl a předchozí rozsudek zrušil. Dovolání žalobce k nejvyššímu soudu pak bylo zamítnuto. Ústavní soud se však s těmito závěry neztotožnil. V nálezu⁹⁴, kterým bylo rozhodnuto o ústavní stížnosti I. Breziny, uvedl: „*Chce-li kdokoliv zveřejnit o jiné osobě informaci difamačního charakteru, nelze jeho počínání považovat za rozumné či legitimní, pokud neprokáže, že měl rozumné důvody pro spoléhání se na pravdivost difamační informace, kterou šířil, a dále pokud prokáže, že podnikl řádné dostupné kroky k ověření pravdivosti takové informace, a to v míře a intenzitě, v níž mu bylo ověření informace přístupné, a konečně, pokud sám neměl důvod nevěřit, že difamační informace je nepravdivá.“* V odůvodnění nálezu Ústavní soud dále uvedl: *Představitelé státní moci jsou proto povinni zveřejňovat jen skutkově důkladně prověřené informace, které se navíc vztahují toliko k věci, které spadají do jím kompetenčně vymezené oblasti. Nemá-li ústavní činitel svá tvrzení faktů důkladně prověřena co do pravdivosti, není oprávněn je zveřejnit.*

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 453/03 ze dne 11. 11. 2005.

Porovnáme-li oba uvedené nálezy, dospějeme k zjištění, že Ústavní soud ČR, hodnotící přípustnou míru svobody projevu, zkoumá nejen obsah výrok, ale velmi detailně se zabývá rovněž osobou původce projevu i osobou, která daným projevem utrpěla újmu.

7.2 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva (ESLP) byl zřízen roku 1959 jako rozhodčí orgán pro posuzování správné aplikace Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Na následujících rozhodnutích ESLP si přiblížíme pojetí lidských práv tímto nadnárodním soudem. Pro účely této práce budou nejdůležitější kauzy, v nichž ESLP prováděl výklad čl. 10 Úmluvy, jelikož právě ten se týká svobody projevu.

To, že ne všechny subjekty jsou si vzhledem k míře svobody projevu, kterou požívají rovny, si můžeme ilustrovat na případu *Ligens proti Rakousku*⁹⁵ (r. 1986). Nejprve si dovolím stručný nástin skutkového průběhu případu:

P. M. Lingens, rakouský novinář publikoval v sedmdesátých letech minulého století několik hanlivých a urážlivých výroků namířených proti rakouskému kancléři B. Kraiskimu. Obsahem jeho výroku bylo, že rakouský kancléř zaujímá zavrženíhodně smířlivý postoj k bývalým nacistům, konkrétně k předsedovi tehdejší liberální strany F. Peterovi, což bylo dle Lingense projevem čistého oportunistu. Na tyto veřejné výroky reagoval Kraisky trestním oznámením a po čase byl novinář Lingens za své zveřejněné výroky skutečně odsouzen. Podle rakouských soudů se Lingens dopustil urážky, když nebyl schopen prokázat pravdivost svých výroků a dostal se tak za hranice přípustné kritiky. V r. 1982 podal Lingens stížnost k ESLP, v níž napadl výrok rakouského soudu s poukazem na porušení čl. 10 Úmluvy. ESLP judikoval, že veřejně činnému politikovi nemohou být poskytnuty tak široké standardy ochrany osobnosti v souvislosti s urážlivými výroky médiím. Médiím pak soud přiznal poměrně výhradní postavení, když konstatoval, že jsou to právě média, které v demokratických státech s pluralitou politických stran přispívají k otevřené výměně názorů, stimulaci politické soutěže a lepšímu přístupu veřejnosti k informacím z politiky. ESLP tedy shledal v jednání

⁹⁵ Stížnost č. 9815/82.

rakouských soudů porušení čl. 10 Úmluvy. V rozhodnutí tak ESLP vytvořil zvláštní skupinu občanů - politiků, kteří z principu svého úřadu musí být připraveni snášet citelnější útoky na svou osobnost, než je tomu u zbylé části občanů. Rovněž vyzdvižením funkce médií, zejm. novinářů, se toto rozhodnutí řadí mezi nejznámější rozhodnutí v otázkách míry svobody projevu vůbec.

Později měl ESLP svá dříve vyjádřená stanoviska možnost stvrdit ve dvou soudních řízeních. Byl jimi Oberschlick proti Rakousku I⁹⁶ (r. 1991) a Oberschlick proti Rakousku II⁹⁷ (r. 1997). V obou případech se rakouský novinář Oberschlick dopustil (dle názoru rakouských soudů) nezákonné urážky dvou rakouských politiků. V obou případech zopakoval ESLP svoji názorovou pozici nastíněnou v kauze Lingens: Hranice, v níž se střetává právo na ochranu osobnosti a právo na ochranu projevu, je v případě politické diskuse a vůbec politického prostředí nutno posunout tak, aby byla posílena ochrana svobody projevu i pro taková vyjádření, která by v jiném prostředí mohla být označena za nezákonně poškozující.

Z oblasti politiky přejdeme nyní do oblasti umělecké tvorby a připomeňme si případ Müller a spol. proti Švýcarsku⁹⁸ (r. 1988). Tento případ dokládá, že ne vždy je ESLP natolik liberální, jak by se mohlo zdát z výše uvedených kauz. J. F. Müller je kontroverzní švýcarský umělec, těžištěm jeho díla je zobrazování obscénních sexuálních výjevů. V osmdesátých letech uskutečnil jednu ze svých výstav, přičemž předem nezveřejnil žádné informace přibližující charakter jeho děl, dokonce ani neomezil věkovou hranici pro vstup na výstavu. Švýcarský soud výstavu zakázal a umělecká díla v souladu se švýcarským trestním zákonem zabavil. Müller se obrátil na ESLP s argumentem, že mu bylo odepřeno právo na svobodný projev a švýcarské soudy se tak dopustily porušení čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. ESLP dal umělci za pravdu v tom smyslu, že pod ochranu čl. 10 spadá i svoboda uměleckého projevu, nicméně konečným rozhodnutím bylo zamítnutí jeho stížnosti. Soud zhodnotil úpravu možného omezení svobody projevu v čl. 10 odst. 2 Úmluvy a došel k závěru, že Švýcarsko, které ve svém trestním zákoně umožňuje konfiskaci a

⁹⁶ Stížnost č. 11662/85.

⁹⁷ Stížnost č. 47/1996/666/852.

⁹⁸ Stížnost č. 10737/84.

zničení materiálů (včetně uměleckých děl), které hrubým způsobem porušují mravní zásady, těmto podmínkám pro omezení projevu vyhovělo. ESLP uznal, že pokud jsou splněny náležitosti čl. 10 odst. 2, tedy je dán některý z podstatných důvodů omezení svobody projevu a tento důvod je upraven zákonem, může být právním řádem státu svoboda projevu (v tomto případě z důvodu ochrany morálky) omezena.

Závěr

Anglický spisovatel a politik Edward Bulwer-Lytton kdysi pronesl: „Pero je mocnější než meč“. Myslím, že tento citát by se dal vztáhnout i na projev, jelikož i ten je velmi účinným prostředkem k ovlivňování myšlení lidí a je schopen člověku i ublížit. Současný člověk si již zvykl užívat široké palety lidských práv v měřítku, o které se našim předkům ani nesnilo. I dnes je však třeba mít na paměti, že stejně tak, jako jsou lidská práva a základní svobody důležitá pro život jednotlivce i pro správné fungování demokratického státu, je důležité dbát na to, aby tato práva nemohla být zneužita. Jedním z nejnáchylnějších základních práv, co se zneužitelnosti týká, je právě svoboda projevu. Je na jednotlivých složkách státní moci, aby účinně upravila a hlídala hranice, za kterými již svobodu projevu v plné šíři nepřipustí. K těmto radikálním krokům však musí docházet pouze v případech, kdy je nutno ochránit jednotlivce nebo skupinu obyvatel (zpravidla menšinu) před verbálními či jinými projevoými útoky, jejich negativní následky budou porušovat jiná lidská práva. I v oblasti lidských práv totiž existuje určitá hierarchie. Svoboda projevu, byť je jistě velmi důležitá, nemůže být poměřována s nanejvýš esenciálním lidským právem, jakým je právo na život. Samotným projevem zajisté nikdo nemůže druhého ohrozit na životě. Doba ne zas tak dávno minulá nám však ukazuje, jak projevy plné rasové nesnášenlivosti, xenofobie či antisemitismu zburcovaly široké masy k vražedným útokům vůči nevinným spoluobčanům. Takovou moc může mít projev. Zdá se, že přílišný liberalismus v otázce míry svobody projevu, tak jak jej zastával například John Stuart Mill, je již přežitkem. Jistě není záhodno spoléhat pouze na neregulovaný trh myšlenek, kde projevy zavrženíhodných názorů budou vždy bez jakéhokoli zásahu vytlačeny projevy „správných“ názorů. I sebelepší pozitivněprávní úprava svobody projevu nenahradí důslednou aplikaci těchto právních norem v praxi. Pouze spojení těchto dvou rovin – dostatečná právní úprava a důsledná aplikace právních norem – je garancí svobody projevu a prevencí jejího zneužití.

Rád bych závěr této práce pojal v duchu optimismu. Při studiu platné právní úpravy svobody projevu i norem, jež svobodu projevu omezují, jsem dospěl k závěru, že český právní řád poskytuje dostatečně silnou ochranu tohoto základního práva i vhodná

ustanovení, jež svobodu projevu omezují. Současně lze říci, že potlačování extremistických projevů, což je již delší dobu aktuálním tématem, se daří již v zárodku a že soudy neváhají v tomto ohledu přistupovat i k tak razantním opatřením, jakým je zákaz krajně pravicové politické strany (rozpuštění Dělnické strany rozhodnutím Nejvyššího správního soudu v roce 2010), čímž Česká republika dala jednoznačně najevo, že aktivně brání demokratické principy státu včetně lidských práv a základních svobod a účinně bojuje proti jejich možnému zneužití.

Svoboda projevu, toto přirozené právo, jenž je součástí moderního pojetí lidských práv od poloviny 20. století, se bude nevyhnutelně tu a tam dostávat do konfliktu s ostatními lidskými právy. Bude proto i nadále nutné podrobovat svobodu projevu kritickému hodnocení s ohledem na možné změny v právní úpravě, aby míra svobody projevu odpovídala společenské realitě a mohla být využívána v co nejširším rozsahu. Stejně tak bude nutno v proměnách času zkoumat i meze svobody projevu, aby byly dány funkční právní nástroje pro eliminaci projevů, jež jsou s to ohrozit nejen jednotlivce, ale i samotné demokratické státní zřízení.

Seznam použitých pramenů

1. Použitá literatura – monografie, učebnice, komentáře

- JÄGER, Petr; MOLEK, Pavel. *Svoboda projevu. Demokracie, rovnost a svoboda slova*. První vydání. Praha : Auditorium s.r.o., 2007. 195 s. ISBN 978-80-903786-5-0.
- PLATÓN. *Ústava*, Praha : Nakladatelství Svoboda – Libertas, 1993. 523 s. přeložil Hošek R. ISBN 80-205-0347-1.
- MILL, J. S. *O slobode*. Bratislava : Iris, 1995, 116 s., přeložil Višňovský E. ISBN 80-88778-07-7.
- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě: faksimile vydání z roku 1907. I. vyd. v Erice*. Praha : Erika, 1998. 1279 s. ISBN 80-7190-552-6.
- BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha : Leges, 2010. 384 s. ISBN 978-80-87212-42-4.
- WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol., *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6.
- PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jan; KNAPP, Viktor aj. *Ústava a ústavní řád České republiky, 2. díl: Páva a svobody*. Praha : Linde Praha, a.s., 1995. 871 s. ISBN 80-7201-000-X.
- PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha : Leges, 2011. 1119 s. ISBN 978-80-87212-90-5
- ADAMOVÁ, Karolina; KRŽIŽKOVSKÝ, Ladislav; ŠOUŠA, Jiří; ŠOUŠOVÁ, Jitka, *Politologický slovník. I. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2001. 284 s. ISBN 80-7179-469-4.
- HERCZEG, Jiří. *Meze svobody projevu*. Praha : Nakladatelství Orac, 2004. 143 s. ISBN 80-86199-94-0.
- PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jan. *Ústava a ústavní řád České republiky, Svazek I.: Ústava České republiky*. Praha : Linde Praha a.s., 1994. 501 s. ISBN 80-85647-38-9.
- BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu a její meze v právu ČR*. Praha : Linde Praha, a.s., 2002. 316 s. ISBN 80-7201-367-X.
- EAGLESTONE, Robert. *Postmodernismus a popírání holokaustu*. Praha : Triton, 2005. 66 s. přeložil Vacek L. ISBN 80-7254-533-7.
- ADAMUS, Vladimír. *Mezinárodní dokumenty o lidských právech, anglicky a česky*. Sestavil ADAMUS, Vladimír. Praha : Linde Praha, a.s., 2000, s. 387, ISBN 80-7201-221-5

2. Použitá literatura – články v časopisech a sbornících

- HERCZEG, Jiří. *K trestnímu postihu osvětimské lži*, časopis Trestní právo, roč. 2002. č. 7-8, str. 2.
- BLAŽEK, Petr in *Charta 77. Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977 – 1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77. Praha, 21. – 23. Března 2007*. Editoři: DEVÁTÁ, Markéta, SUK, Jiří, TŮMA, Oldřich. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i ve spolupráci s oddělením edice FF UK, 2007. 415 s. ISBN 978-80-7285-090-7
- DOLEŽÍLEK, Jiří. *Právo na odpověď a na dodatečné sdělení podle nového tiskového zákona*. Právní rozhledy č. 10/2000, s. 433

3. Použité elektronické zdroje

- Stadionova ústava dostupná z WWW: <http://specp.prf.cuni.cz/dokument/stadion.htm>
- Státní základní zákon č. 142 z 21. 12. 1867 ř. z. dostupný z WWW: <http://specp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm>
- Prohlášení Charty 77 dostupné z WWW: http://www.svedomi.cz/dokdoby/charta_77.htm
- Všeobecná deklarace lidských práv dostupná z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>
- Úmluva o právech dítěte dostupná z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- Listina základních práv EU dostupná z WWW: http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf
- Část textu na str. 15 převzato z článku dostupného na WWW: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/uniformy-se-osvedcily-prvni-verejna-skola-do-nich-zaky-oblekne-i-pristi-rok--1199059
- Část textu na str. 16 převzato z článku dostupného na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Aatok_na_V%C3%A1clava_Klause_v_Chrastav%C4%9B

4. Použitá judikatura

- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 154/97 ze dne 2. 2. 1998.
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 156/99 ze dne 8. 2. 2000.
- Nález Ústavního soudu ČSFR sp. zn. Pl. 5/92 ze dne 4. 9. 1992.
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005.
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 453/03 ze dne 11. 11. 2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cdon 24/95 ze dne 19. 7. 1995.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tcu 77/2013-65 ze dne 16. 7. 2013.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 7. 1986 ve věci Lingens proti Rakousku, stížnost č. 9815/82.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. 5. 1991 ve věci Oberschlick proti Rakousku (č. 1), stížnost č. 11662/85.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 1. 7. 1997 ve věci Oberschlick proti Rakousku (č. 2), stížnost č. 47/1996/666/852.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 5. 1988 ve věci Müller a další proti Švýcarsku, stížnost č. 10737/84.

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o svobodě projevu a jejích mezích. Svoboda projevu je jakožto základní lidské právo nezbytné pro řádné fungování demokratického právního státu a v tomto ohledu mu také musí být dána náležitá ochrana. Tu v českém právním řádku zajišťuje právní předpis nejvyšší právní síly, součást ústavního pořádku České republiky, Listina základních práv a svobod. Svoboda projevu v podobě, v jaké ji chápeme dnes, byla formulována teprve po druhé světové válce jako prevence před podobně zničujícím válečným konfliktem v budoucnosti. Určitou touhu po šíření svobodných myšlenek však spatřujeme i hluboko v historii, kdy byly první pokusy o získání svobody projevu úzce spjaty s náboženstvím. V 19. století, kdy již svoboda vyznání našla své pevné místo v zákonech většiny evropských zemí, počala být svoboda projevu chápána v souvislosti se svobodou tisku, které bylo v té době jediným sdělovacím prostředkem. V průběhu 20. Století, kdy bylo lidstvo na celém světě svědkem otřesných hrůz válek, bylo nutno lidská práva přísně chránit. Za tímto účelem vznikly mezinárodní organizace a v jejich rámci i mezinárodní katalogy lidských práv. Formulace lidských práv a základních svobod je v těchto dokumentech velmi podobná, zároveň je pojí myšlenka, že lidská práva jsou nadřazená jakýmkoli jiným zájmům.

Svoboda projevu se ovšem často dostává do kolize s některými ostatními lidskými právy či jinými právem chráněnými zájmy osob. Tyto střety určují, že svoboda projevu není právem absolutním, ale že má určité meze. Nejen česká, ale i mezinárodní právní úprava zavádí přísné podmínky, za kterých je možno svobodu projevu omezit. I přes tuto skutečnost je velmi důležitá rozhodovací činnost soudů, zejména těch, jimž je svěřena kontrola ústavnosti. Judikatura soudů řeší krajní střety práva na svobodný projev s ostatními právy, přičemž vždy bere v úvahu nejen obsahovou stránku projevu, ale i charakter a postavení jejich původců a adresátů.

Zvláštní pozornost byla v této práci věnována popírání holokaustu a je v ní vyjádřeno důrazné varování před nedůsledným postojem v této otázce. Co se dnes může zdát jako zbytečné stíhání hloupých názorů nepatrné skupinky antisemitsky smýšlejících lidí,

může v budoucnu znamenat ohrožení nepohodlných skupin obyvatelstva. Nikdy bychom neměli zapomínat na to, že projev má moc měnit smýšlení lidí.

Abstract

This diploma thesis deals with freedom of speech and its limits. Freedom of speech as the fundamental right which is necessary to proper functioning of a democratic state where the law rules. In this regard the freedom of speech has to be protected properly. Protection in Czech legal order is entrusted with the legal regulation of the major legal force, part of constitutional order, „Charter of fundamental Rights and Basic Freedoms“. Freedom of speech as we know it today, was expressed after the Second World War as a prevention of similarly devastating conflict in the future. Certain desire for the free dissemination of ideas we can see in a deep history when first attempts of gaining freedom of speech was closely connected to religion. In the 19th century, when the freedom of denomination has found its stable place in the statutes of the most European countries, the freedom of speech has become to be understood in connection to the freedom of the press, that was the only communicatory media. During the 20th century, when the humankind all over the world witnessed the appalling horror of wars the strict protection of human rights became necessary. For this purpose first international organizations were established and in their scope was formulated first indexes of human rights. The formulation of fundamental rights and basic freedoms is similar in each of these international law documents. Moreover the idea of superiority of human rights connects these documents.

But freedom of speech often conflicts with some other human rights or with other individual interests protected by law. These clashes determine that freedom of speech is not unlimited right, but that it has certain limits. Not only Czech but also international legislation introduces strict conditions under which freedom of speech may be limited. Despite this fact is jurisprudence very important. Especially by the courts that are entrusted with monitoring of constitutionality. Jurisprudence deals with utmost clashes of freedom of speech and other rights and always focuses not only on the content of the speech but also on the character and status of speaker and speech addressee.

Special attention in this thesis was paid to the phenomenon of the Holocaust denial. There is expressed strong warning against inconsistent attitude in this question. What

can today seem as unnecessary prosecution of silly ideas of insignificant group of people with antisemitic opinions can lead to serious danger for some minorities. We should never forget that the speech has the power to change people's minds.

English title of the diploma thesis, Český název diplomové práce

Freedom of speech and its limits.

Svoboda projevu a její meze.

Key words, klíčová slova:

Freedom of speech – expression – limits

Svoboda projevu - meze